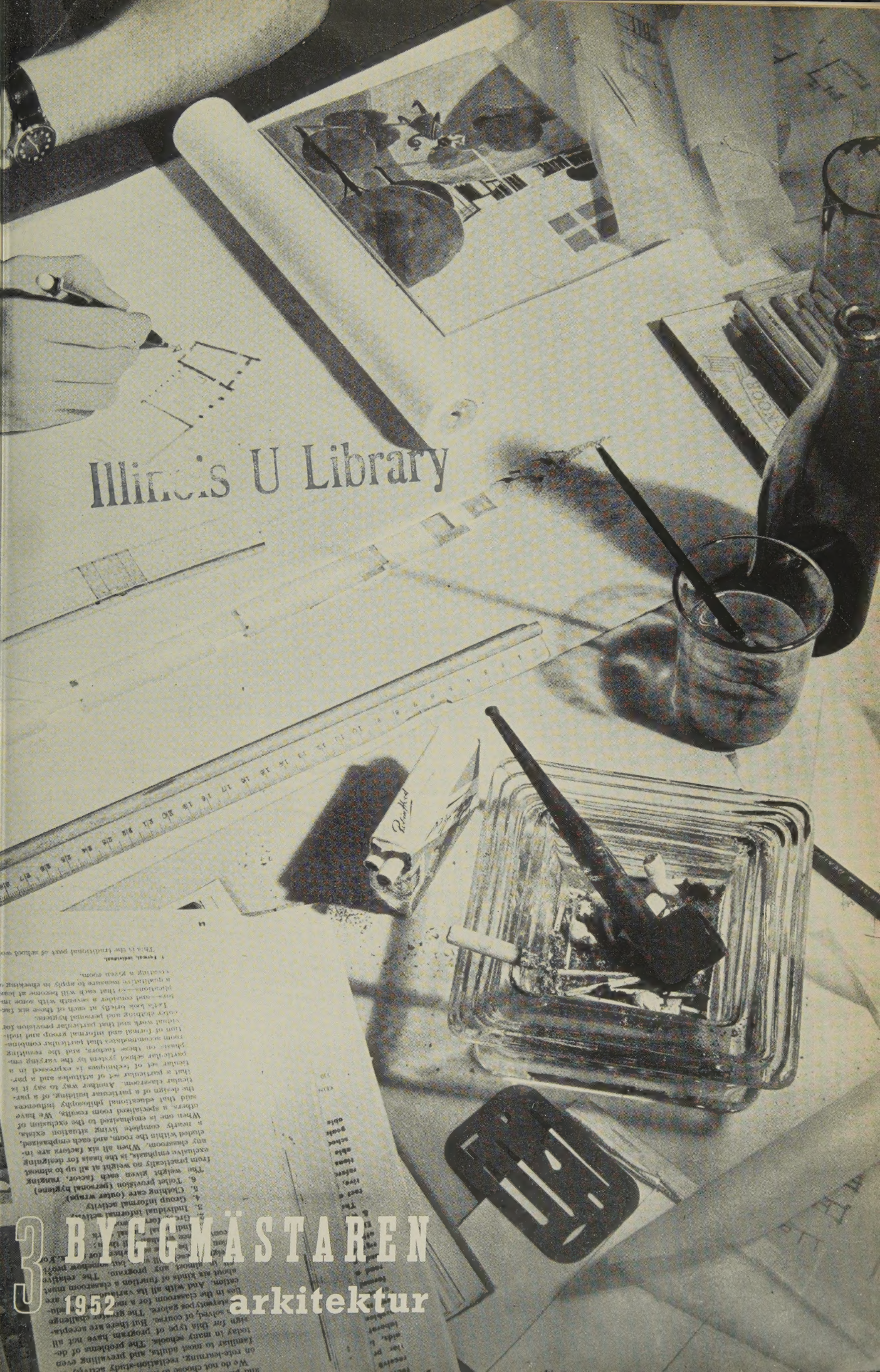

Illinois U Library

3 BYGGMÄSTAREN

1952 arkitektur

Bankerna väljer SOUNDEX

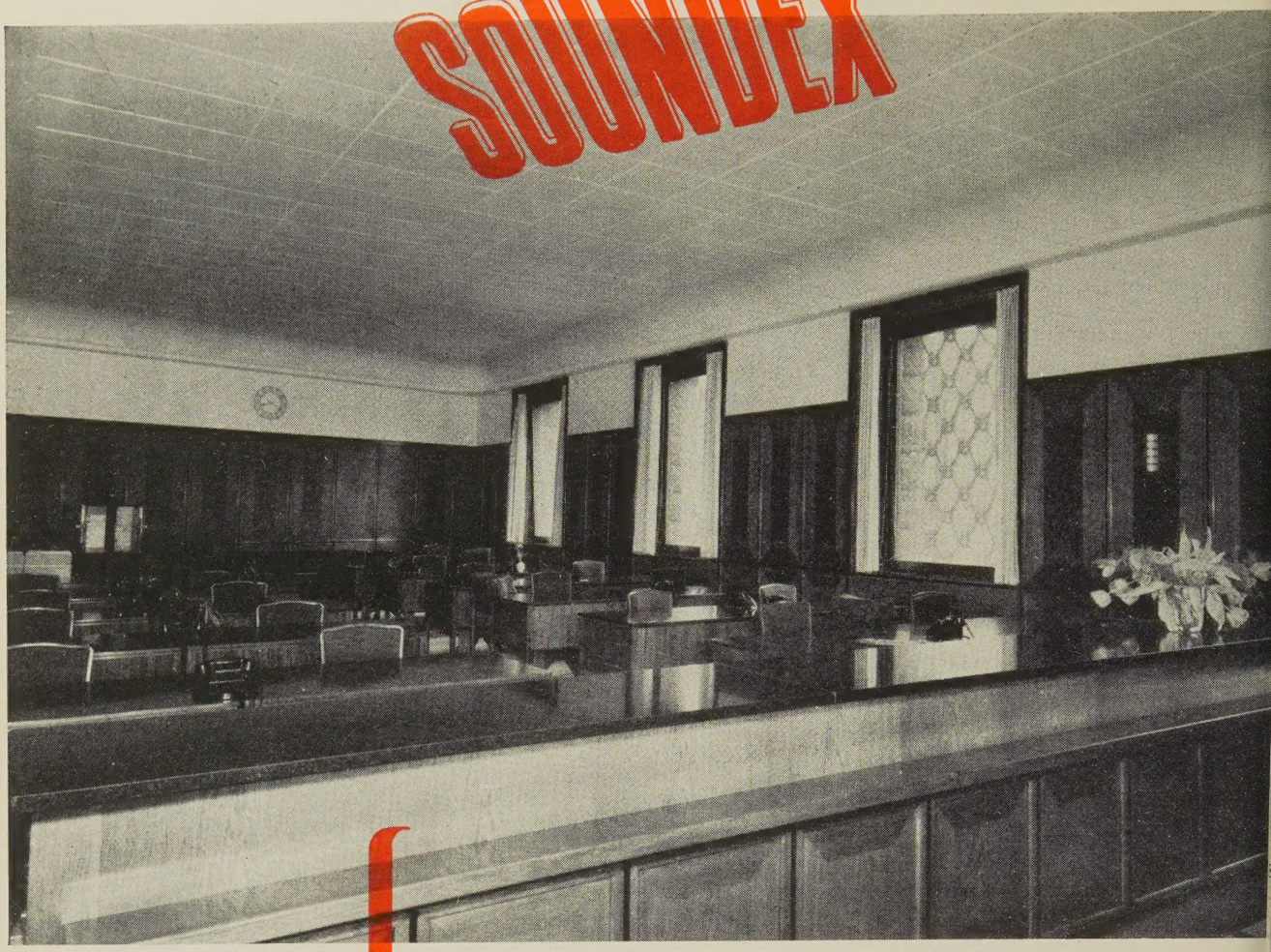

Enskilda Banken, Stockh

SOUNDEX-leveranser till banker:

- Svenska Handelsbanken
- Skandinaviska Banken
- Enskilda Banken
- Göteborgs Bank
- Skånska Banken
- Gotlands Bank
- Postsparbanken
- Upsala Sparbank
- Eskilstuna Sparbank m. fl.

SOUNDEX

— den obrännbara plattan för akustik och ventilati

1 Obrännbar konstruktion

Soundex-plattan typ IL är tillverkad av ett obrännbart massamaterial och pressgjuten i stålform. Soundex typ AL är tillverkad av aluminiumplåt.

2 Separata hål för luft och ljud

Soundex-plattan är konstruerad så att hålen för friskluftinblåsning kan varieras till önskat antal och de är helt skilda från den ljudabsorberande stenullen.

3 Exakthet i mått och vinklar

Pressgjutning i precisionstillverkade stålformar borgar för en absolut exakthet i mått, vinklar och perforatur.

4 Vacker färdigbehandlad yta

Soundex kräver ingen målning på a betsplatsen. Typ IL levereras i en be vit färgton med mycket god ljusr flexion. Typ Al kan erhållas i eloxer eller brännlackerat utförande.

Skriv och begär SOUNDEX-broschyren. — Vi upprättar förslag och ritningar samt utför svängningstekniska beräkningar och mätningar

ero

INGENIÖRSFIRMAN ZERO AKTIEBOLAG

Huvudkontor: Stora Nygatan 38 - Stockholm - Tel. 23 27 05

Avdelningskontor: Hjorttackegatan 8 - Malmö - Tel. 335 10

Vindelgatan 30 - Borås - Tel. 235 48

BYGGMÄSTAREN A3

1952 byggnadsteknik

Organ för Stockholms Byggnadsförening och Svenska Arkitektföreningen, avd. av Svenska Teknologföreningen. Adress: Byggmästaren, Kungsgatan 32, Stockholm. Tel. 23 31 05. Postgiro 3124.
Redaktörer: Civilingenjör SVR Gunnar Essunger och arkitekt SAR Tore Virke.
Redaktionssekreterare: Arkitekt SAR Hillevi Svedberg.
Redaktionskommitté: Arkitekt SAR Hakon Ahlberg, civilingenjör SVR Harry Bernhard, arkitekt SAR Holger Blom, civilingenjör SVR Gösta Lundin, arkitekt SAR Torbjörn Olsson och ingenjör Ernst Wohlin.
Redaktionsombud: Dir. Victor Bährner och länsarkitekt Ebbe Borg, Malmö samt arkitekter SAR Gunnar Hoving och Per-Olof Klang Göteborg.
Ansvarig utgivare: Arkitekt SAR Moje Bergström. I tidskriften gjorda uttalanden stå för författarnas räkning och äro endast om så anges att anse som uttryck för ståndpunktstagande av någon av de föreningar, som utge tidskriften.
Byggmästaren utkommer med 24 nummer om året. 12 nummer behandlar arkitektur och 12 nummer byggnadsteknik.

Prenumerationspriser för helår:	Sverige Danmark Finland Norge	Övriga utlandet
Endast lösnummer upplaga A+B (24 nummer)	30:—	45:—
Endast lösnummer upplaga A (12 nummer) Arkitektur	20:—	33:—
Endast lösnummer upplaga B (12 nummer) Byggnadsteknik	20:—	33:—
Lösnummer+klotband upplaga A+B	45:—	55:—
Lösnummer+hfr. band upplaga A+B	55:—	65:—

31 ÅRGÅNGEN — 7 MARS 1952

INNEHÅLL

DK 725.711 (486.4)
WESTMAN, TORSTEN: *Tävling om sommarrestaurang i Västervik.* Byggmästaren *31* (1952) nr A 3, sid. 57—64.
Reflektioner kring tävlingen, illustrerad med planer, fasader, perspektiv m. m. från tävlingsförslagen; prisbelönade, inköpta samt ett par obelönade.

DK 711.58 (486.1)
LINDSTRÖM, SUNE: *Idétävling om stadsplan för Kallerstadsområdet, Linköping.* Byggmästaren *31* (1952) nr A 3, sid. 65—72.
Reflektioner kring idétävlingen, illustrerad med modellfotografier av de prisbelönade, inköpta samt av ett par obelönade förslag.

DK 711.58 (487.5)
FREDZELL, BO: *Tävling om bostadsområde vid Baronbacken i Örebro.* Byggmästaren *31* (1952) nr A 3, sid. 73—78.
Reflektioner kring tävlingen, illustrerad med modellfotografier, planer, fasader och perspektiv från tävlingsförslagen; prisbelönade, inköpta samt ett par obelönade.

DK 727.1
BJÖRKLUND, CURT: *Några synpunkter på enhetsskolan och dess byggnadsproblem.* Byggmästaren *31* (1952) nr A 3, sid. 79—82.
Redogörelse för enhetsskolans organisation, illustrerad med planer, fasader, perspektiv m. m. från tävlingen om enhetsskola i Rättvik.

DK 72.072.3:725.121 (487.1)
Två inlägg med anledning av Lennart Holms artikel »Två ämbetsbyggnader» i Byggmästaren nr 26, 1951. Byggmästaren *31* (1952) nr A 3, sid. 83—84.
De båda inläggen bemöter på olika sätt Holms kritik av Kanslihusannexet i Gamla Sta'n och ämbetsbyggnaderna vid Västerbron i Stockholm.

Statens Kommitté för Byggnadsforskning:

Rapport Nr 24
UTVÄNDIG MÅLNING AV TRÄ
Diskussionsinlägg vid en konferens den 26 februari 1951
Tris Kronor 3:—

Meddelande Nr 18
BYGGNADSTEKNISK LJUSEKONOMI
Economics of Interior Lighting with Special Reference to Building Constructions
With a Summary in English
av Harry Kreuger
Pris Kronor 5:—

Meddelande Nr 19
OM BROBÅGARS STABILITET I VERTIKALPLANET
On Vertical Stability of Bridge Arches
With a Summary in English
Av Sven G. Bergström
Pris Kronor 9:—

Broschyr Nr 1
FÖNSTER
Dimensionering för dagsljus
av Gunnar Pleijel
Pris Kronor 1:—

Broschyr Nr 2
VÄGGFORMAR FÖR BOSTADSHUS
av Mejse Jacobsson
Pris Kronor 1:—

Rekvireras i bokhandeln eller direkt från
BYGGMÄSTAREN
FÖRLAGSAVDELNINGEN
Kungsgatan 32, Stockholm Postgiro 3124

TARKETT

VINYL GOLV

TARKETT, som är markn
dens äldsta och mest bepr
vade golvplatta av vinylpla
är slitstark, underhållsfri,
stegdämpande och lättstä-
dad. Vidstående gymna-

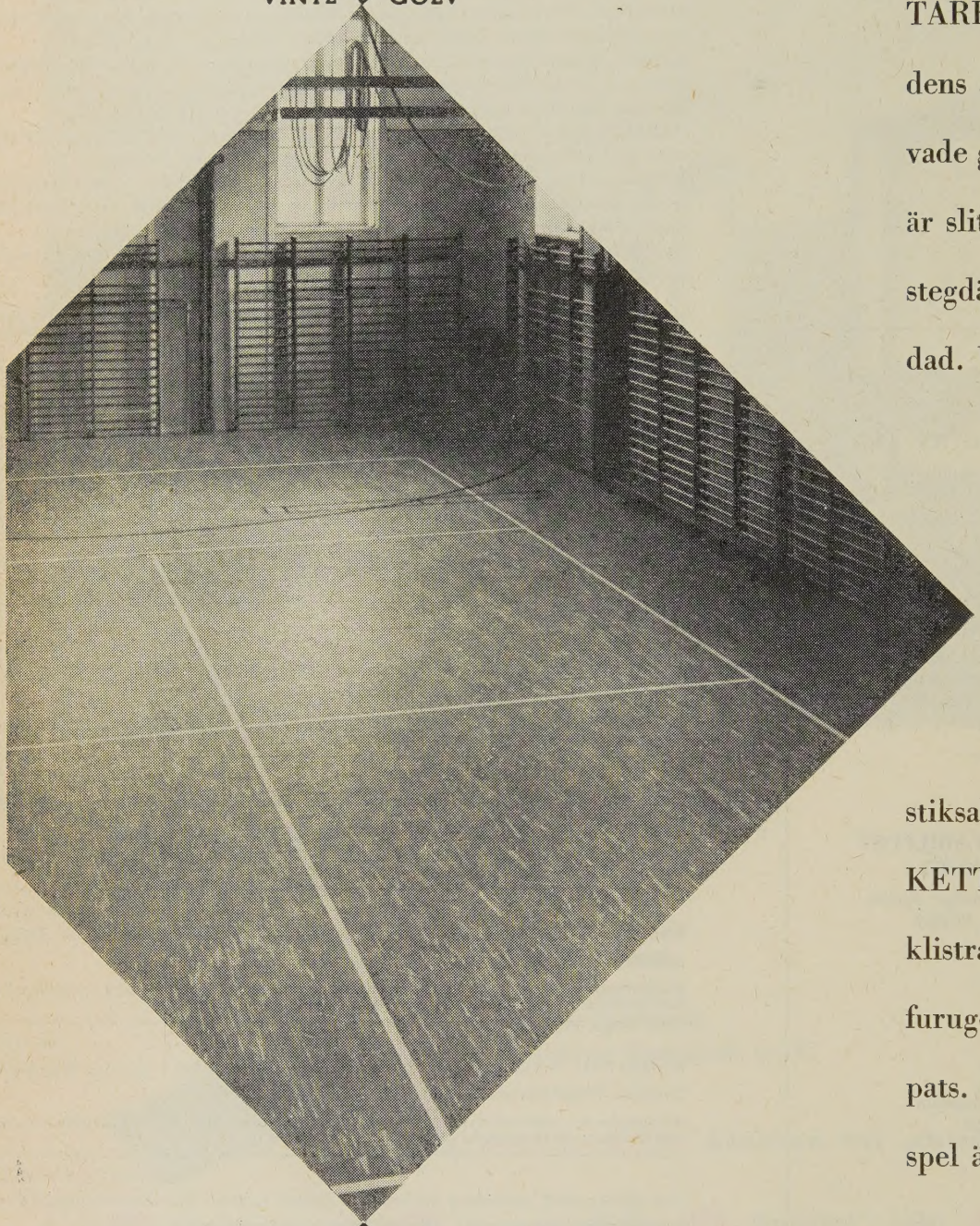

stiksal är belagd med TA
KETT-plattor, vilka äro
klistrade direkt på tidiga
furugolv, som maskinsli-
pats. Linjerna för tennis-
spel äro permanenta.

TARKETT

VINYL GOLV

Aktiebolaget Svensk
GOLVINDUSTR
STOCKHOLM MALM

TÄVLING OM SOMMARRESTAURANG I VÄSTERVIK

DK 725.711(486.4)

Ätandet, och låt oss kanske även säga festandet, hör väl till de nödvändiga inslag i livsrytmen som genom tiderna alltid har förmått inspirera rumsskaparen att med glädje och inlevelse göra sitt yttersta. Vare sig man intager födan sittande på golvet, halvliggande vid bordet, eller förväntansfullt nedsjunken i Sarakrogens rostfärgade karmstol, så medför måltiden i regel en sinnesstämning, som gör att man med vänligare ögon än vanligt ser på omgivningen och lättare än eljest känner sig solidarisk med miljön, vilken den än är. För arkitekten, såväl som för köksmästaren, är detta vänliga förtroende ett ovärderligt stöd, som sublimerat i skapande fantasi kan göra underverk. Då kan rumsmiljön understödja och förhöja ätandets ceremoni och vice versa, och man kan tala om restaurangkultur som en samklang mellan byggnadskultur och matkultur. Kring matkulturens kärna formar byggnadskulturen skalet.

Arkitekten förutsätter nog alltför lätt att han verkligen har en kärna att forma sitt skal ikring och kan kanske inte därför lastas för alla de tomma skal, som bär vittne om hans alltför ljusa syn på vår matkultur. Han har dock gjort sitt. Betydligt större ansvar för vår restaurangkultur axlar han, när han förutsätter barbariska matvanor men vill komplettera dem med värden av påtagligt högre arkitektonisk valör. När han låter skalet dominera på kärnans bekostnad.

Speciellt när det gäller att forma en sommarrestaurang, vars säsongmässiga uppblomstring till stor del just bygger på vissa för platsen karakteristiska miljövärden, ligger faran nära att arkitekten ser sig blind på dessa påtagliga värden och med sin formgivning serverar dem åt restauranggästen som huvudrätt. Lyckligare för magen och mer stimulerande för köket är det säkerligen att ta huvudrätten därifrån och låta miljön, såväl inom- som utomhus, på ett samordnat sätt ge stämning åt måltiden.

Slottsholmen i Västervik bjöd de tävlande på utsökta yttre förutsättningar: en lövskogsklädd holme med autentisk ruin, utsikter över begränsade vattenytor med rikt båtliv kring en pittoresk småstad, solnedgångar, strandpromenader etc. samt direkt kontakt med en måttlig trafikled. Svårigheten att i en byggnad rätt tillvarata alla dessa miljövärden är uppenbar, och många tävlande ha i sin strävan att låta gästen uppleva alltsammans och helst på en gång ställts inför en olöslig uppgift. Bäst ha de lyckats som arbetat fram ett bärande huvudmotiv, t. ex. andrapristagaren, »Sol och vår», som ansett ruinen värd en närmare bekantskap och med stöd av den skapat en fast sammanhållen och lagom intim miljö, eller det inköpta förslaget »15 cl kl. 3», som vänder sig mot

Vinjetten: Perspektiv »Holmgång II».

Bottenplan. Skala 1 : 600.
Darunder: Situationsplan.
Skala 1 : 4000.
Nederst: Fasader och sektion.
Skala 1 : 600

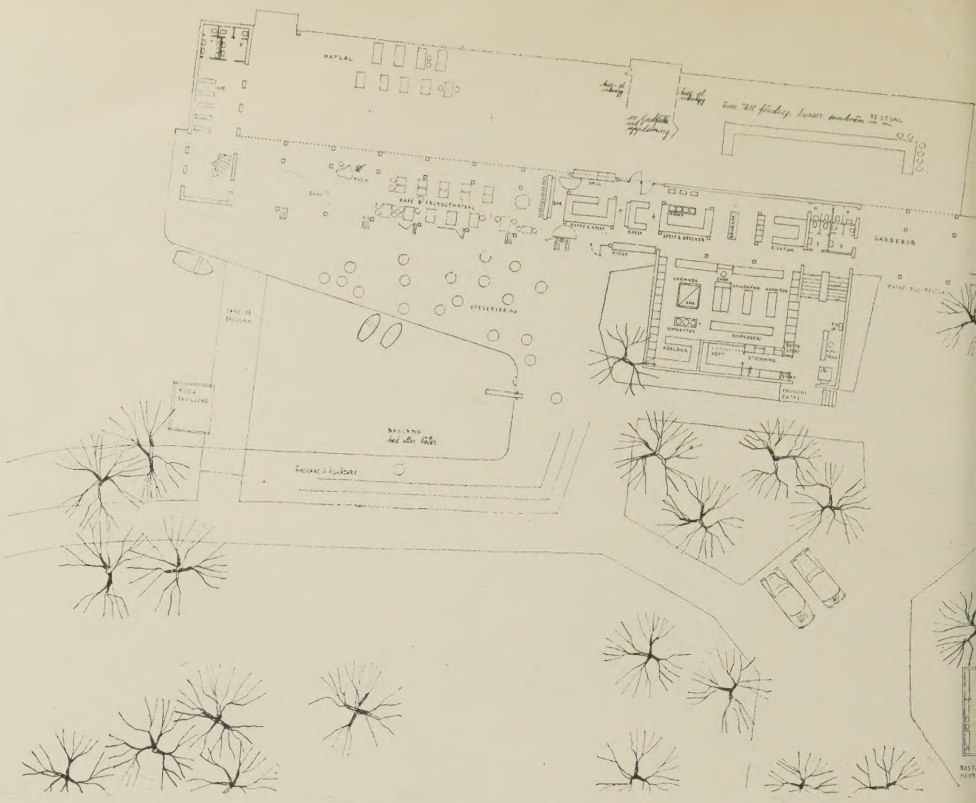

1:STA PRIS
»Holmgång II» Av arkitekt SAR Gösta Åbergh, medhjälpare arkitekt Hans Trygg, Stockholm.

Prisnämnden:

Byggnadens förläggning är mycket förtjänstfull. Genom sin utformning omsluter den ett väl utformat och vindskyddat mindre bassängområde med stora trevnadsvärden. Vid förläggningen har stor hänsyn tagits till tanken att omkring restaurangbyggnaden skaffa ett fredat område, väl skyddat för fordonstrafik.

Förslaget företer vidare en god sammanhållning beträffande parkytor och Slottsruinen. Parkeringsplatserna på holmen synas kanske något splittrade och föreslagen parkering på kajkanten kanske ej är att rekommendera, men torde tillhöra de detaljer, som lätt kunna omarbetas. Parkeringsmöjligheten vid brons södra landfäste har dock uppmärksammats.

Genom byggnadens förläggning har möjligheter skapats för ett förverkligande av restaurangbyggnaden utan att behöva avvakta lösningen av brofrågan med därav föranledda trafikledsändringar.

Förslaget är väl genomtänkt och grundat på en företagen noggrann undersökning, som kommit till uttryck i den till förslaget hörande beskrivningen.

Föreslagna utfyllnader äro måttliga. Ett gott konstruktivt grepp är att restaurangbyggnaden delvis förlagts på stöd i vattnet utan utfyllningar. Dess ekonomiska realiserande kan bero på undergrundens beskaffenhet.

Byggnadskroppen är väl sammanhållen. Vissa erinringar kunna dock göras: Den stora glasfasaden mot Skeppsbrofjärden synes rätt konstlad och synes icke ha det berättigande förslagsställaren velat göra gällande. Om de stora glasytornas höjd minskas, kan takformen förenklas och samtidigt en lägre byggnadshöjd erhållas. Fasadritningarna ge icke ett övertygande intryck av att förslagsställaren i detalj genomfört det mycket goda anslag, som modellen utvisar och förslaget i övrigt ger förhoppning om. Entréförhållanden och ekonomilokalernas utformning kunna diskuteras. Kostnaden är rätt hög, men en stor del av kostnaderna för jalusiväggar, vikväggar och takkonstruktion etc. torde kunna elimineras, varefter förslaget kommer ner i normal kostnadsklass.

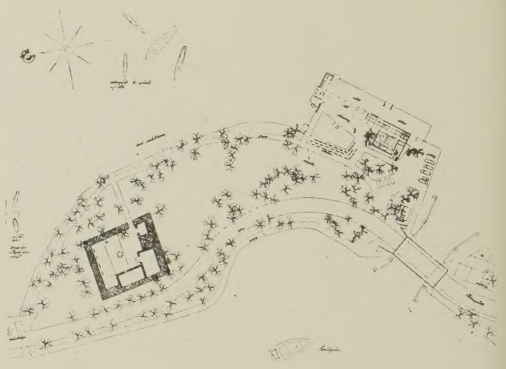

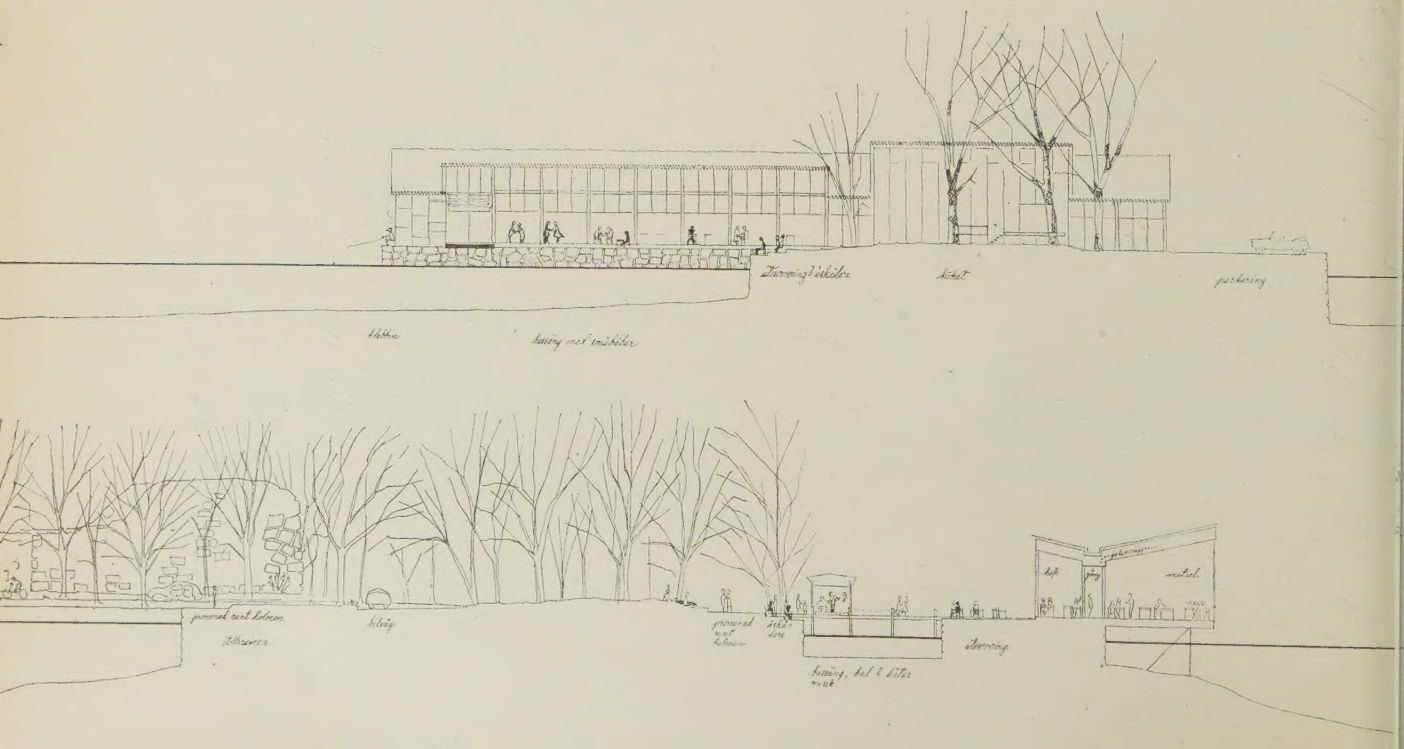

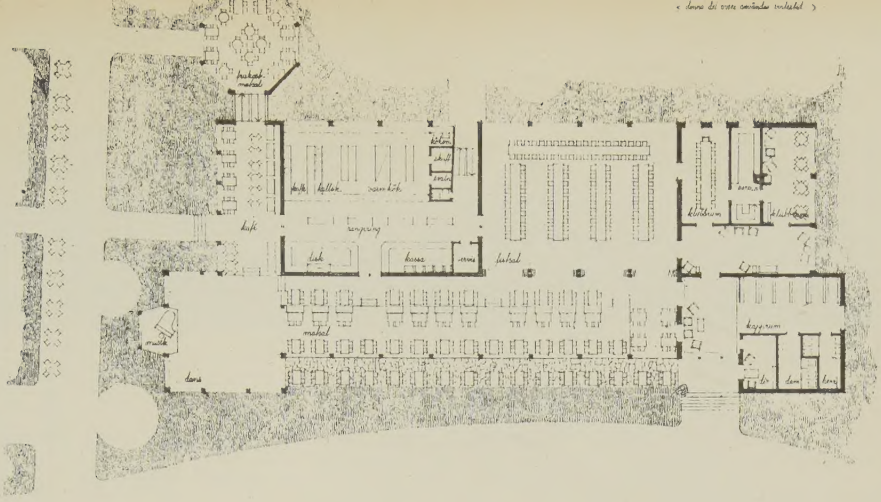

2:DRA PRIS

»Sol och vår» Av arkitekt SAR Peter Bjugge, medarbetare arkitekter SAR Vilhelm Alnefelt och Jan Thurfjell, Stockholm.

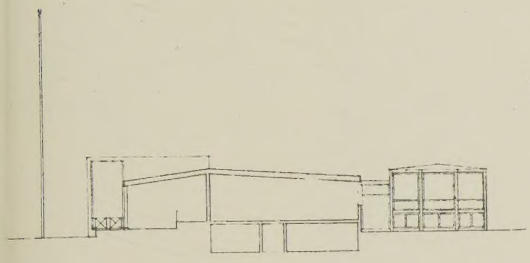

Prisnämnden:

Huvudgreppet med det nära och intima sammanhanget mellan Slottsruinen och restaurangen är mycket gott och trafikledens förläggning i huvudförslaget är bra, ehuru tillräcklig hänsyn ej tagits till den nuvarande och högt gouterade strandpromenaden. Restaurangens närhet till biltrafiken gör även en förskjutning av byggnaden åt öster önskvärd.

Alternativets trafiklösning synes onödigt splittra och uppdela det ej alltför rikliga markutrymmet på holmen samtidigt som förbindelsen med vattnet och båtarna österut försvåras. Denna förläggning av trafiken torde även gå hårt åt det nuvarande trädbeståndet. Parkeringsutrymmet har i båda alternativen fått en väl pretentiös plats och en utformning som skänker mera uppmärksamhet åt denna anordning än vad som kan anses lämpligt.

Planen är mycket väl disponerad och har en vacker rytm. De olika lokalerna ha inbördes ett gott samspel. Ekonomiavdelningen är genomtänkt och serveringsvägarna korta och väl disponerade, varvid uteserveringens förbindelser dock förbisetts.

Byggnadens karaktär sammansmälter väl med holmens struktur och frånsett den massiva kapprumskuben, som förslagsställaren sannolikt tänkt som en komplettering till Slottsruinens rustika murytor, är hela anordningen lätt och låg, luftig och elegant.

Den tilltalande uteserveringen mellan Slottsruinen och restaurangbyggnaden är värdefull och för detta förslag unik, och med utgångspunkt från författarens intentioner har förslaget som helhet fått en synnerligen förnämlig utformning.

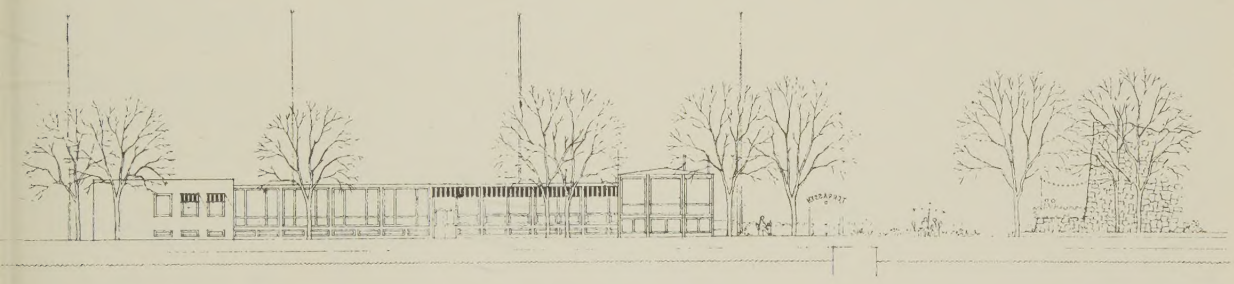

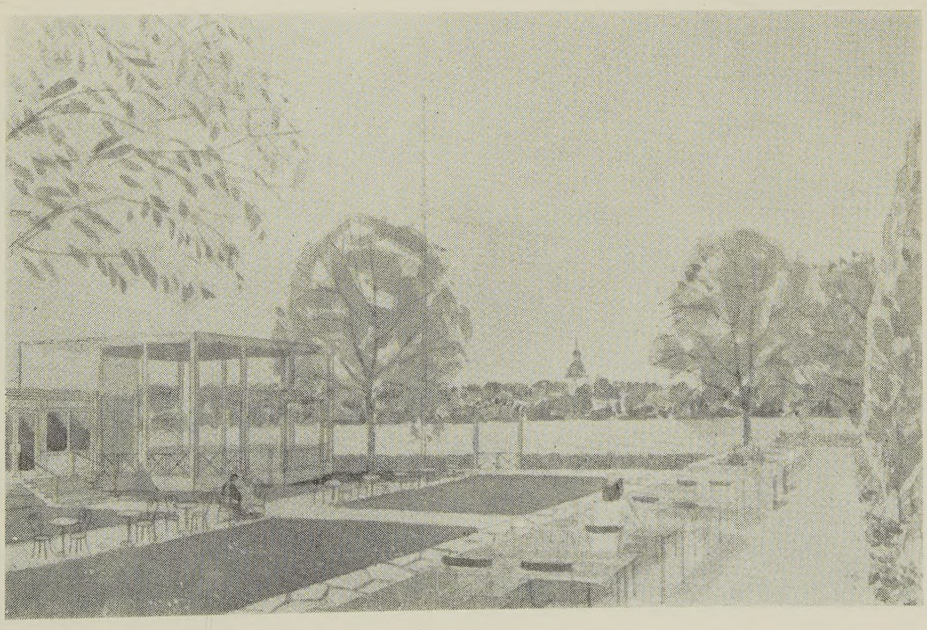

st: Bottenplan. Skala
00.
under: Sektion och fasad.
la 1 : 600.
erst: Perspektiv med utsikt
staden.

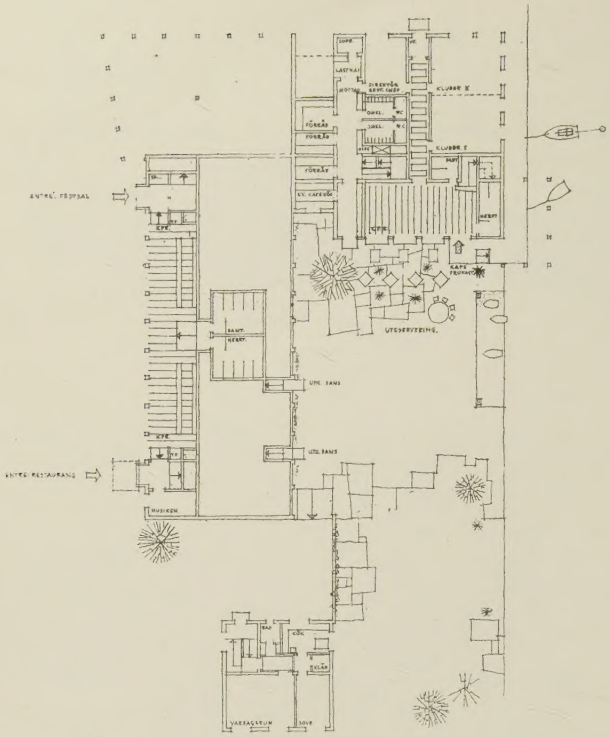

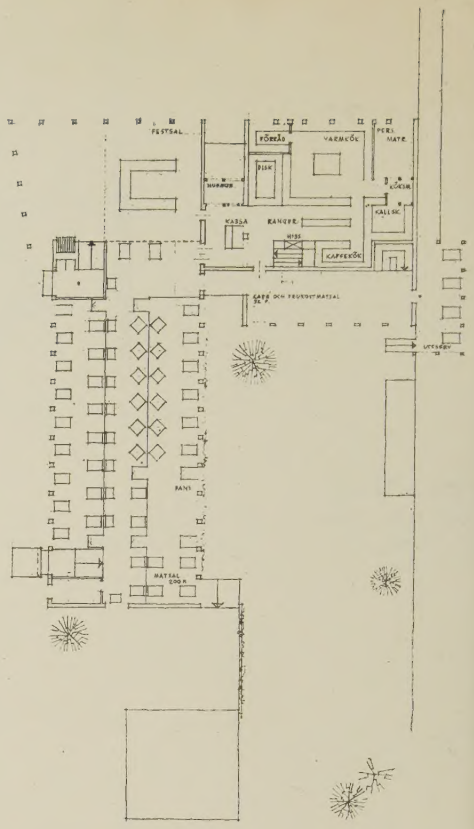

3:DJE PRIS

»Luft och vatten» Av arkitekt Karl Ivar Ståhl, Solna.

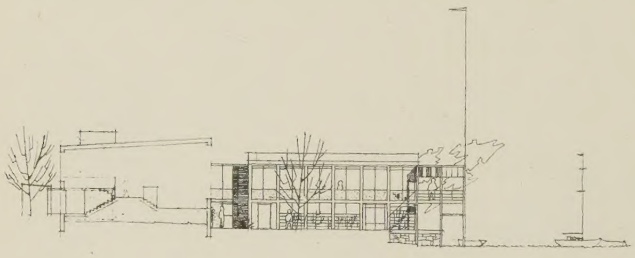

Prisnämnden:

Holmens och parkutrymmets ordnande är av förslagsställaren alltför summariskt redovisade. Val av parkeringsplats kan t. ex. ej godtagas.

Föreslagen uppdelning av byggnadskroppen ger stora trevnadsvärden med relativt gott läskydd och sambandet med vattnet och båtlivet är väl tillvarataget.

Planlösningen är redig och klar, ehuru vissa kommunikationsförhållanden inom entréerna ej äro så väl studerade. Matsalarnas planering ger möjligheter till goda bordsplaceringar och är överhuvudtaget trivsam och intressant. Ekonomiavdelningen har fått ett bra läge och är väl sammanhållen och studerad. Matsalen och festsalens förläggning och inbördes sammanhang är bra, men festsalens golvyta är alltför liten.

Matsalens rumshöjd och glasytor mot öster är onödigt höga och synas utan olägenhet kunna minskas.

Fasadutformningen är vårdad och hela anläggningen ger ett lätt och sommaraktigt intryck.

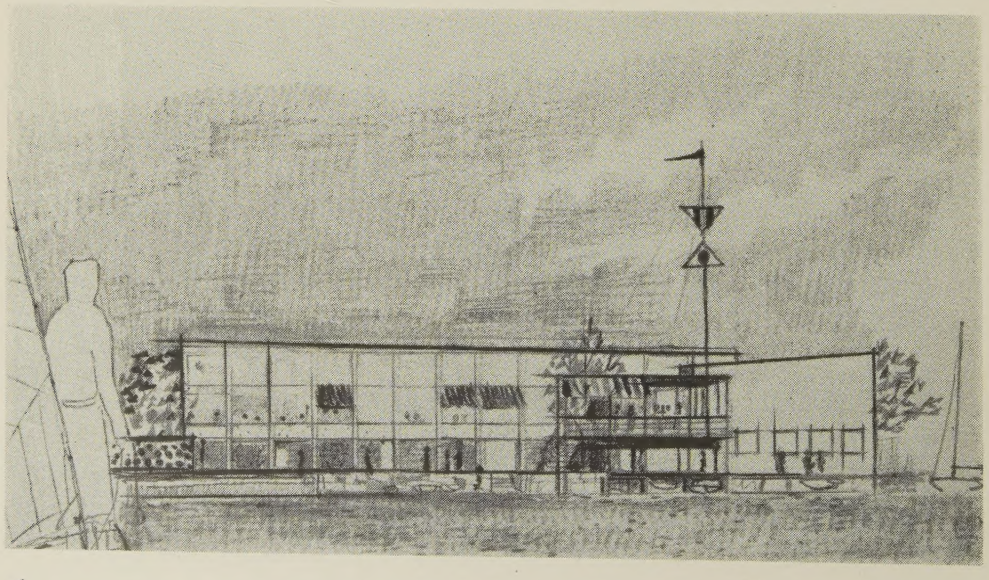

Överst: Bottenplan och plan 1 tr. Skala 1 : 600.
Därunder: Sektion genom restaurangen.
Nederst: Perspektiv.

4:DE PRIS

»Nattmänniskan» Av arkitekt SAR Per-Olof Olsson och byggnadsingenjör Tore Blomquist, Stockholm.

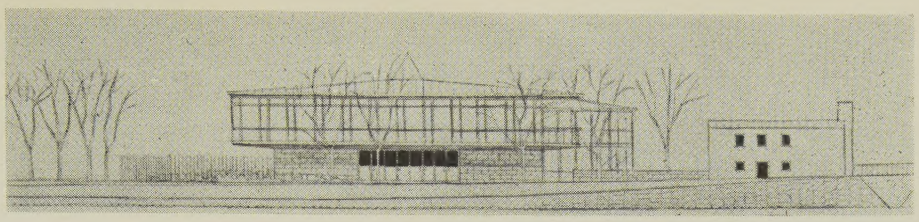

Fasad. Skala 1: 600.

Prisnämnden:

Sambandet med vattnet och båtarna är i förslaget väl tillgodosett.

Parkutrymmets ordnande synes däremot ej nöjaktigt studerat och anordnandet av parkeringsplats visar ingen känsla för bestående vegetation och grönytor.

Byggnadens disposition ger gott läskydd för uteservering, och några utfyllningar ha ej föreslagits.

Planutformningen visar koncentration i god mening, den ger korta och goda förbindelseleder för servering samtidigt som de olika serveringslokalerna äro grupperade så, att de anknyta till solens och dagsljusets växlingar under hela dagen.

Ekonomilokalerna äro väl utformade.

Huvudentréns utformning ger icke en så trivsam första kontakt med anläggningen som vore önskvärt.

Fasadutformningen är för övrigt god och välstuderad och ger ett intryck av luftighet och lätthet, trots den föreslagna höjden och koncentrationen.

På grund av den begränsade planen tar den föreslagna byggnaden litet utrymme i anspråk och stänger inga värdefulla utsikter från holmens inre.

Förslaget är utan tvivel lätt realiserbart och byggbart.

INKÖP

»15 cl kl 3» Av arkitekt Carl Hampus Bergman och arkitekt SAR Erik John och fröken Catharina Torell, Stockholm.

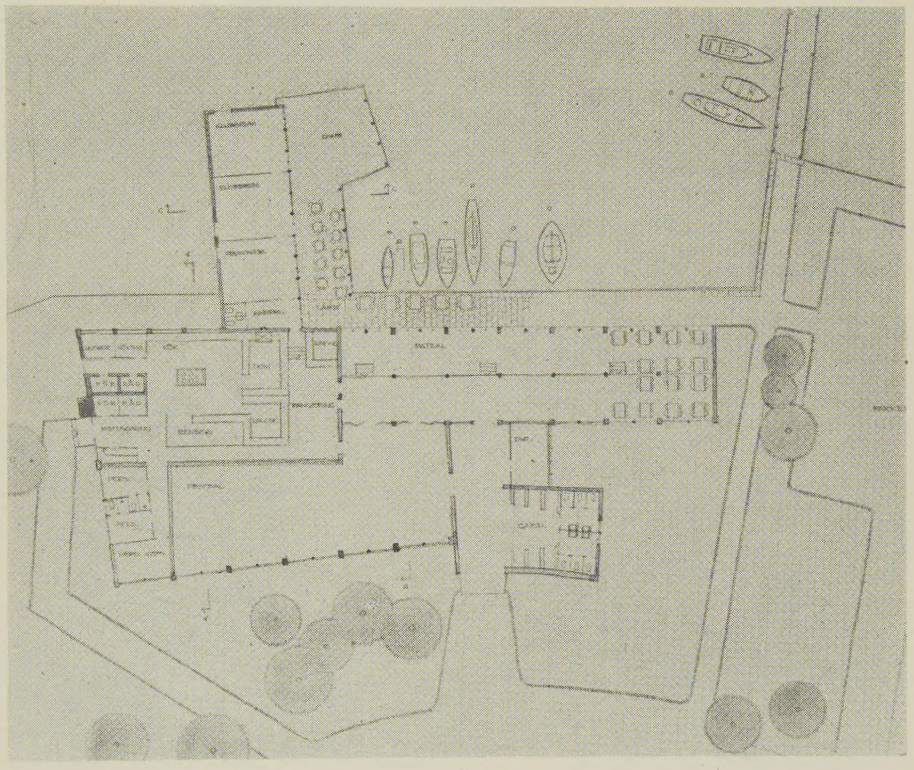

Prisnämnden:

Förslaget visar god anknytning till vattnet och förläggandet av en båthamn alldeles intill restaurangen är en lyckad idé.

Ordnandet av holmens mark- och parkytrymme företer viss sammanhållning, men ger intet av större intresse.

Förläggandet av en stor parkeringsplats på det utrymme, där starten nu går för regattorna och som är en utmärkt och solig åskådarplats, är icke välbetänkt.

Utrymmenas disposition inom byggnaden är god, men lider av stark schematisering. Ekonomiavdelningen har bra läge, men är icke genomstuderad.

Huvudentrén har onödigt utskjutande och skymmande partier.

Fasadutformningen är med sina låga höjder rätt förtjänstfull och visar god skala.

I mitten: Bottenplan. Skala 1 : 600.
Därunder: Fasad mot söder samt fasad mot Skeppsbrofjärden jämte perspektiv.

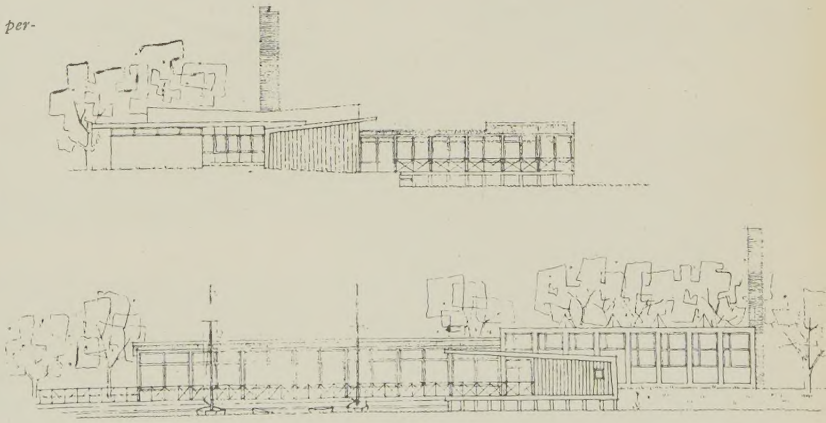

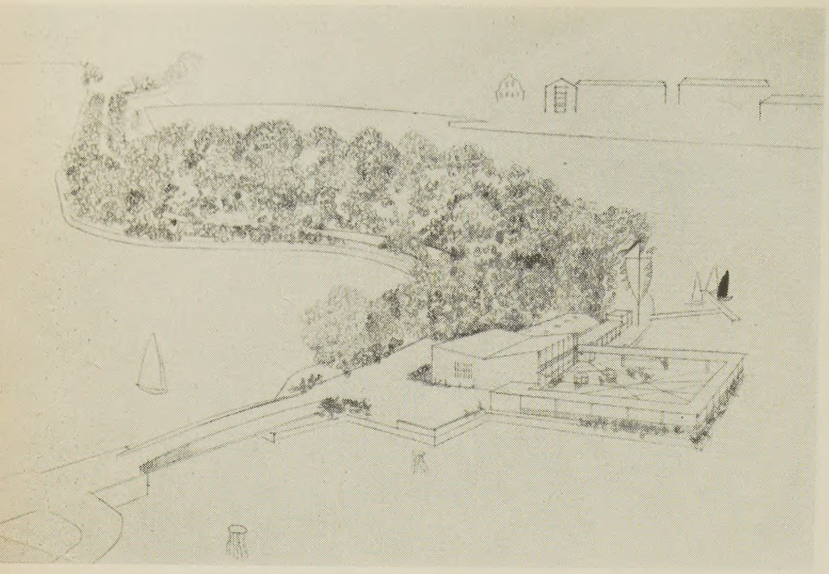

erspektiv.

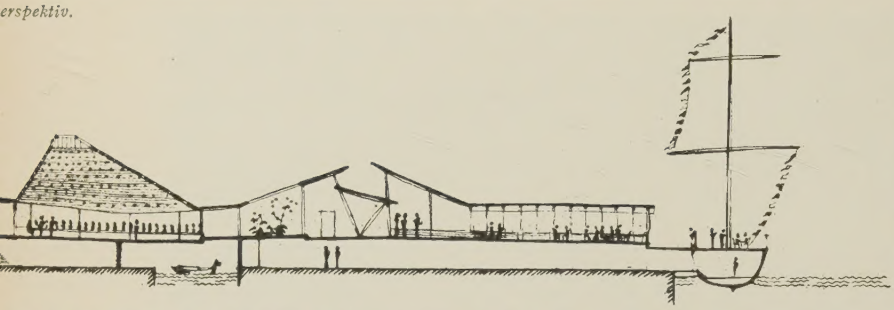

INKÖP

»Purpursegel» Av arkitekter Per Persson och Marjatta Rankka, Stockholm.

Prisnämnden:

Byggnadens förläggning är god och den skyddade uteserveringen har ett vackert läge.

Holmens markdisposition är väl studerad och det sammanhållna parkytrymmet ger samband mellan Slottsruinen och restaurangen.

Den vackra strandpromenaden mot Gamlebyviken har icke som nu fått följa holmens västra strandlinje. Detta är en nackdel hos förslaget.

BELÖNAT-OBELÖNAT*

»Nauticus» Av arkitekt RIBA Ralf Erskine, arkitekt MAA Aage Rosenvold och ingenjör Sören Wimmerström, Drottningholm.

Prisnämnden:

Förslaget visar en lekfull och i någon mån verklighetsfrämmande inställning till problemet.

Frigörandet av restaurangkomplexet så att praktiskt taget en liten ö skapas intill holmens östsida är utan tvivel en frisk och rolig idé, som skapar intimast möjliga samband med vattnet. Detta samband understryker förslagsställaren ytterligare genom att så att säga möblera omgivningen med båtar och till båtar hörande mobilier såsom ankare och bojar etc.

Förslaget visar en excentrisk charm, som icke tynges allt för mycket av hänsyn till riktiga mått och förhållanden i övrigt.

Planen är mindre väl studerad och visar långa och besvärliga förbindelser till ekonomiavdelningen. Denna har olämplig förläggning.

Lokalernas gruppering är ur sol- och utsiktssynpunkt intressant, men uppbyggnaden är väl löslig.

Hur fasadutformningen tänkts kan ej klart utläsas från det i detta avseende lätt skisserade förslaget.

Kostnaden för förslagets realiserande blir mycket hög, sannolikt oöverkomlig.

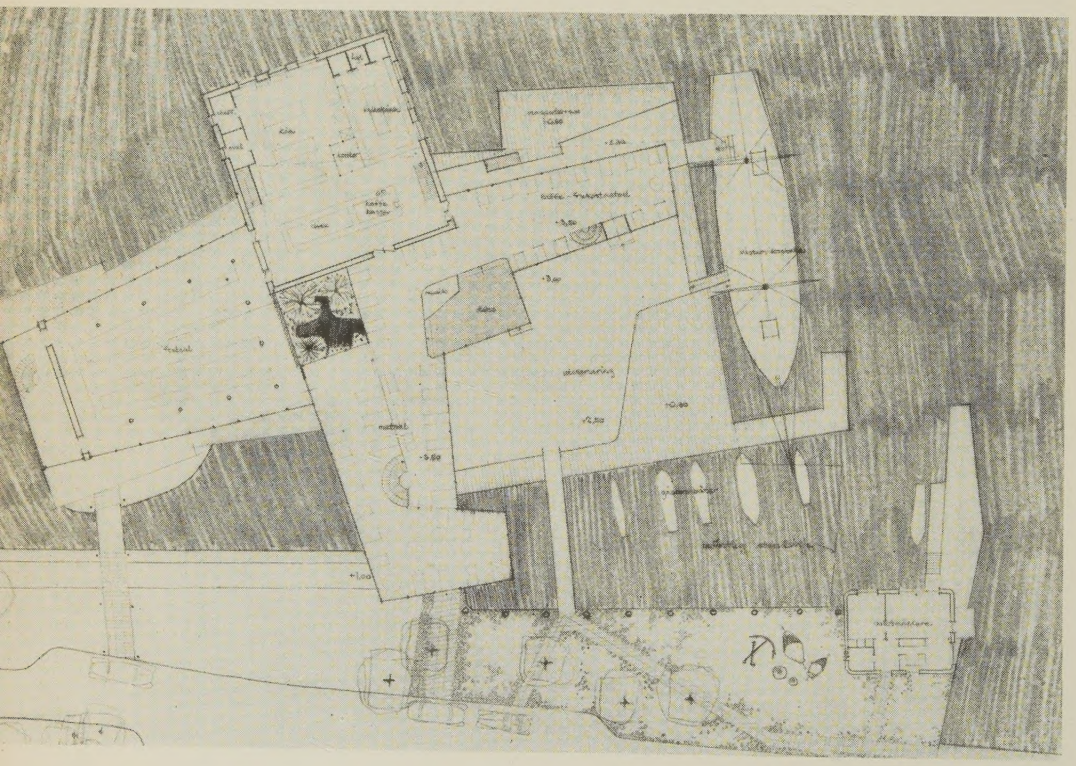

* Förslaget först belönat med inköp senare obelönat då förslagsställaren ej är svensk medborgare.

Sektion, plan 1 tr. och fasad. Skala 1 : 600.

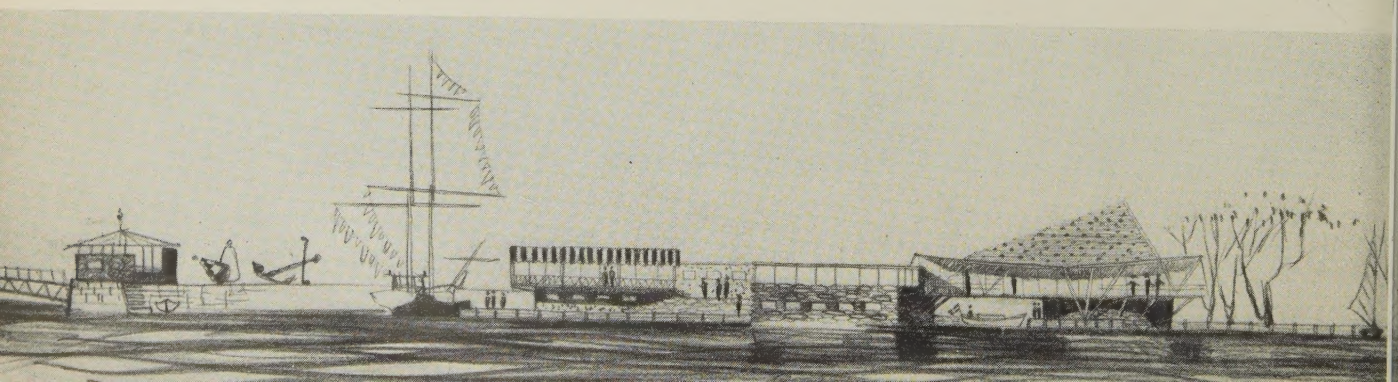

Prisnämnden:

Byggnadens placering är tillfredsställande med ganska fast och god förankring till platsen för den forna restaurangen. Sammanhanget med Slottsruinen och parkutrymmets ostördhet har väsentligt försämrats genom en trafikteknisk och estetisk felplacerad parkering. Markutrymmet har splittrats genom onödiga vägar, gångar och rundkörningar.

Husets planform ger läskydd för terrassen mot vattnet. Det önskvärda sambandet mellan båtarna på vattnet och restaurangen synes på intet sätt ha betonats.

Planformen visar god koncentration, ehuru ekonomilokalerna ha fått alltför framträdande förläggning. Matsalen med sina terrasser och goda samband med danspaviljongen är väl studerad. Sambandet med festsalen är gott, men anordningen med dubbla vikdörrar är onödigt komplicerad liksom förbindelsen med klubbrumsavdelningen 1 tr upp. Ekonomiavdelningen är ej tillräckligt studerad. Matsal och festsal äro väl mycket byggda på kvadratisk grundplan. En variation hade varit välgörande. Huvudentrén med sin stora golvyta och sina knappt tilltagna garderobsutrymmen är oekonomisk och har i det yttre en konstlad utformning.

Fasaderna äro vårdade. Sjöfasaden verkar genom sin höjd tyngre än västfasaden och tynges ytterligare genom den monotona entrétillbyggnaden.

Förslagets starka sida är den lätt och elegant utformade västaspekten och västsidans goda samband med bestående trädvegetation.

INKÖP

»Tre sang» Av arkitekt SAR Sture Frölén och arkitekt Max Flum, Stockholm.

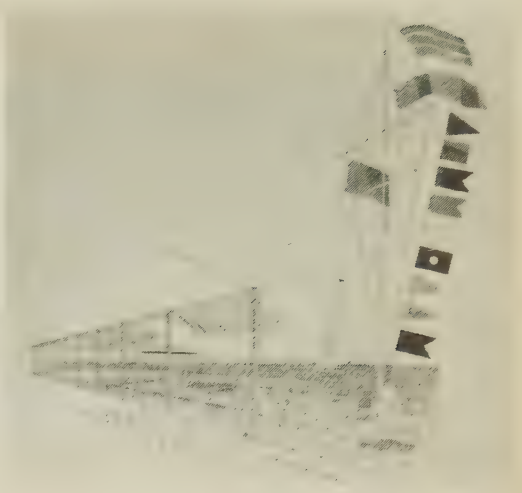

Perspektiv, sektion, fasad. Skala 1 : 600.

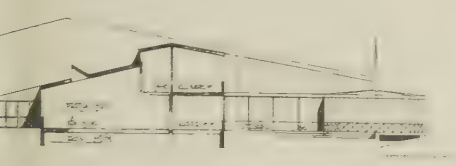

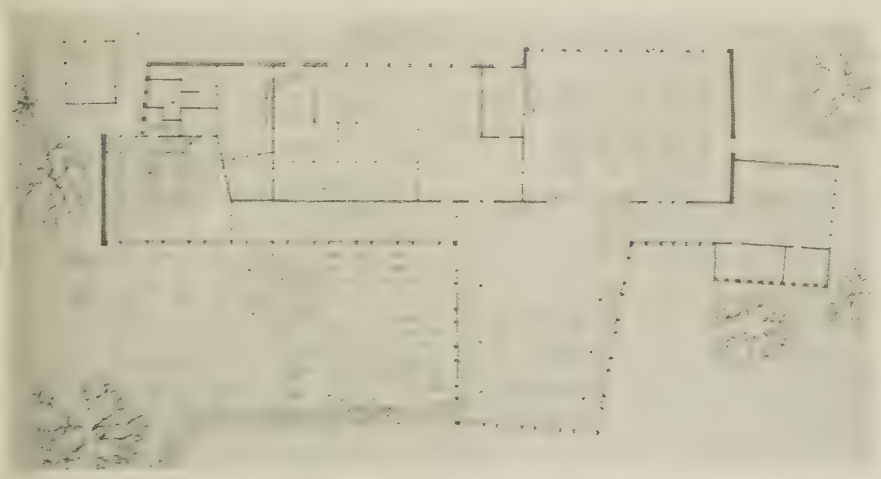

INKÖP

»Västergök II» Av teknolog Erik Wirén och Hans Georg Egli, Lidingö.

Prisnämnden:

Förläggningen är baserad på västerläget. Utformningen visar god sammanhållning av friytorna och gott samband med Slottsruinen. Kontakten med båtlivet på Skeppsbrofjärden är försvårad genom trafikledens förläggning, som dock innebär ett originellt och intressant grepp på uppgiften.

De olika lokalerna inom byggnaden ha fått god disposition. Uteplatsen är väl skyddad och solbelyst. — — —

T. v.: Bottenplan. Skala 1 : 600.

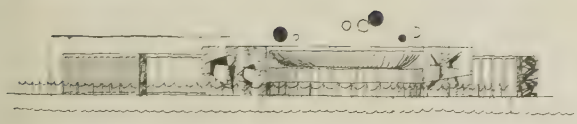

OBELÖNAT

»Alogisk konkretion» *(t. v.)*

Prisnämnden:

Placeringen av den nya restaurangen är godtagbar och läskyddade uteplatser i sammanhang med vatten och båtar äro goda.

Planen har fått en mycket koncentrerad utformning med köket mot norr, matsal och uteservering mot söder, och festsal mot väster. — — —

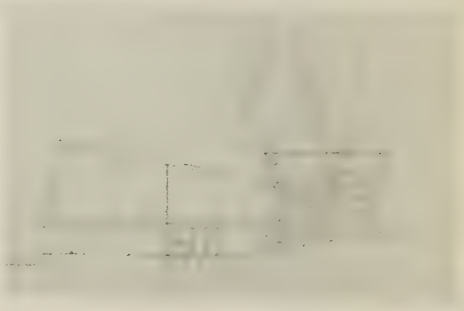

OBELÖNAT

»Krogsväng» *(t. h.)*

Prisnämnden:

Parkeringen placerad på startplatsen för segelregattor o. dyl.

Något bärande motiv för den föreslagna planutformningen föreligger ej. Entrén till matsal och festsal är olämpligt placerad. Köket har förlagts i det ur utsiktssynpunkt bästa läget.

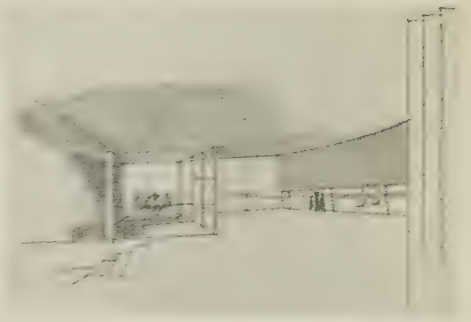

Vy från Skeppsbrofjärden.

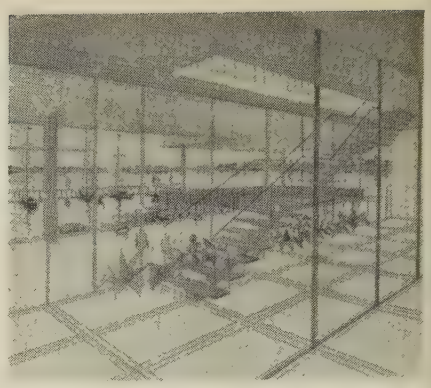

Interiörperspektiv.

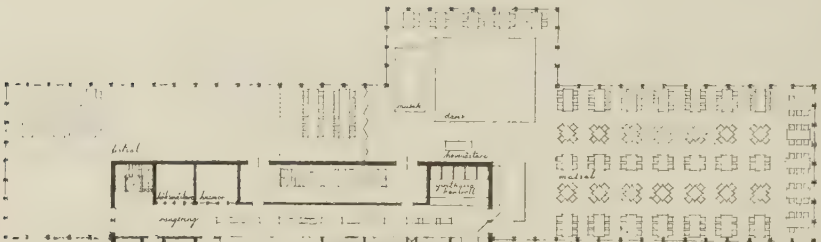

Plan 1 tr. Skala 1 : 600.

Prisnämnden utgjordes av: personalchef O. Andersson, byggnadschef H. Blide, direktör P. Carlson, arkitekt SAR Rolf Engströmer, stadsarkitekterna Arre Essén och Kurt Schmalensee.

OBELÖNAT
»Fido»

Prisnämnden:

Byggnadens förläggning är god och utsikten över både fjärden och Gamlebyviken har väl utnyttjats. Entrén ligger bra och möjligheten att köra till den har ordnats, däremot är parkering utefter vägen icke lämplig.

Hela matsalsavdelningen har ställts på pålar, vilket är dyrbart. Uteplatserna bli oskyddade för förhärskande vindar och det kan ifrågasättas, om det är tilltalande med stora släta takytor över uteplatserna. De stora glasytorna åt nästan alla håll i matsalarna gör dem oroliga och festsalens utformning är icke lycklig.

Serveringsvägarna till klubbrum och frukostservering äro icke studerade.

Skeppsbrofjärden och i festligt samspel med bryggor och båtar bildar en sommarglad seglarhamn.

Columbii ägg knäcks av förstapriset »Holmgång II», som med restaurangens förläggning delvis ut över fjärdens vatten låter en nästan orörd holme ligga i kafégästens blickfång lika naturligt som matsal och festsal åt motsatt håll infångar solglittrande vattenvidder. Sättet att nalkas restaurangen via bryggan över båtbassängen bör redan vid entréen stämma besökaren för det vackra möte mellan land och vatten som byggnaden förkroppsligar. Måhända saknar man något av den trygga intimitet som andrapriset funnit uttryck för, men det kanske kompenseras av den upplevelse det måste vara att en stormig dag känna vågornas skum blåsa in under golvet, som bär stolen, som bär gästen, som håller i glaset.

Bland de obelönade förslagen har »Fido» en arkitektoniskt verkningsfull klarhet och enkelhet som inte tillräckligt beaktats av prisnämnden, vilken i övrigt gjort ett omsorgsfullt arbete. Ett arbete som försvårats av att de tävlande på väsentliga punkter i programmet inte haft tillräckliga uppgifter att gå efter. De trettioen tävlingsfrågorna rörde bl. a. så väsentliga saker som vindförhållanden, grundförhållanden, parkeringsbehov, personalstorlek m. m., utan att tillfredsställande svar gavs på alla. Meningslösa variationer som försvårade kostnadsberäkningen av de utvalda förslagen blev följden av programmets brist på ytuppgifter rörande de större utrymmena, t. ex. matsal och festsal, medan däremot direktörsrum ordentligt maximerats till 15 m². Åtskillig förvirring åstadkom även programmets uppgift, att kostnaderna för restaurangen ej borde överstiga 300 000 kronor. Den uppgiften kunde ju varit tillräcklig som program, och det fanns också tävlande som frågat och fått veta att denna summa även innefattade fast inredning. Går ett program längre i detaljering, vilket det ju i regel gör, så bör det göra det konsekvent och innehålla exakta upplysningar på alla punkter där sådana går att få.

Tävlingsprogrammet och frågorna hade granskats av SAR:s tävlingsnämnd.

Torsten Westman

IDÉTÄVLING OM STADSPLAN FÖR KALLERSTADSOMRÅDET, LINKÖPING

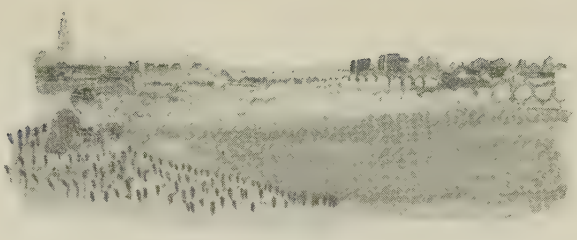

DK 711.58(486.1)

Det är en ny stadsplanekonst i vardande. Man skulle inte tro det, när man ser de flesta områden, som byggts kring våra städer nu. Födslovåndorna kommer väl också att bli svåra. Men några av stadsplanetävlingarna, och inte minst tävlingen om Kallerstadsområdet i Linköping, visar att det nya lever i idéprojekten, och småningom kommer nog idéerna att tränga sig fram och ta form i verklighetens värld.

Det är inte bara så, att många av förslagen i Kallerstadstävlingen bröt radikalt med gamla schema för stadsplanering, utan prisnämnden har också klart och medvetet framhållit förtjänsten hos dessa förslag och de idéer de står för. Det var därför en stimulerande upplevelse att ta del av förslag och bedömning i denna tävling. Jag tror nu att man kan sammanfatta de nya idéerna i några få huvudpunkter, och jag skall här göra ett försök att diskutera dessa huvudpunkter med Kallerstadsmaterialet till hjälp. Man skall då bara tänka på, att varje sådant försök till systematik innebär något av ett intellektuellt övervåld mot den samlade syntes, som varje bra stadsplaneförslag i sig innebär. För att låna terminologin från kyrkomötet i Nicea kan man nämligen säga att i en och samma stadsplan finnes olika idéer, kanske motstridande, »vilka utan sammanblandning eller förvandling äro oupplösligen och oskiljaktligen förenade». Det följande blir därför heller inte något försök till fullständig bedömning av de enskilda förslagen utan ett enkelt inlägg i principfrågor. Läsaren blir därvid tyvärr bedragen på den nya prislista som det måste vara varje tävlingskritikers ambition att prestera.

Gruppbildningen kring gemensamhetsanläggningar

Gruppbildningens princip är nu så allmänt känd, att den blivit ökänd i vissa kretsar. Planerarna håller emellertid fast vid den och lär nog fortsätta. Kallerstadstävlingen gällde ett område för 8 000—10 000 invånare öster om Linköpings tätbebyggda del med sin gräns bara på en kilometers avstånd från stadens centrum. Det är emellertid skilt från gamla staden av Stångån och järnvägen. De allra flesta tävlande har behandlat Kallerstadsområdet i stort sett som en enda grupp utan markerad uppdelning i mindre grupper. Men det finns undantag. Till dem hör förslag nr 6 och 20. Förslagsställarna arbetar med fem från varandra markant avgränsade grupper, som vardera når upp till ca 2 000 invånare. Centrumbildningen inom varje sådan grupp måste då bli ganska magert utrustad. Då varje grupp, av arkitektoniska och miljömässiga skäl, avskilts från omgivningen genom öppna områden betyder det dessutom, att man måste passera långa sträckor öppet landskap för att komma till bättre rustade centrumbildningar, antingen den för hela Kallerstadsområdet gemensamma eller den inne i stadens kärna. En stadsbo kommer nog inte i längden att uppskatta denna vandring över de öppna fälten i regn och blåst även om den ibland är stimulerande, ibland kanske romantisk. Detta gör att uppläggningen, fastän den bjuder stora arkitektoniska möjligheter, troligen inte är lyckad i en stad med gående eller cyklande befolkning. Det tycks heller inte prisnämnden ha menat. Däremot kan man nog tänka sig, att uppläggningen skulle ligga långt bättre till för en starkt motoriserad befolkning, som i bostaden vill ha isolering och som praktiskt taget alltid använder bil vid ärenden utanför bostaden. Men dit har vi ju trots allt långt kvar.

De flesta förslag har behandlat området mera som en enda grupp om ca 10 000 invånare. Det förefaller också rimligast under föreliggande omständigheter. En sådan grupp kan troligen bli fullbyggd inom överskådlig tid, och är stor nog att då bära ett rejält eget centrum. Man kan emellertid i tävlingsförslagen se olika tendenser i fråga om placering av det gemensamma centrumet för gruppen. Somliga låter det rycka nära staden, andra drar det in mot områdets mitt och alltså bort från staden. De förra syftar väl till att låta de flesta yrkesverksamma passera det på vägen till och från arbetet och kanske ge det en närmare anknytning till staden i övrigt. De senare utgår nog från att de, som frekventerar detta centrum, är de hemmavarande och att det alltså bör placeras bekvämt tillgängligt för dem. Prisnämnden ger det senare bedömandet sitt förord. Det är väl också riktigt under förutsättning att Kallerstadsområdet måste förbli ett så isolerat och självständigt område som de flesta förslagsställarna utgår från. Men om ett mot staden förskjutet läge kan få en bekväm anslutning till stadens »city» ställer sig saken kanske annorlunda. Fråga är då om detta är möjligt. I förslag nr 18, 2:a pristagare, har man i alla fall kommit bra nära, och när man gjort det är det fråga, om inte de något längre gångvägarna till centrum för de hemmavarande kompenseras av de rikare möjligheter, som ligger inom räckhåll inne i staden om man händelsevis inte är tillfreds med vad stadsdelscentrum bjuder på för dagen. Man kan också tänka sig saken så, att ett stadsdelscentrum som ligger på vägen in mot stadens »city» gör denna väg lite roligare att gå. Man vill »strö lite rosor på den väg vi vandra». Men det är givetvis en svår avvägning i det enskilda fallet innan man kan välja mellan ena eller andra förläggningen. I Linköping tror jag, att om man kan ordna gång- och cykelförbindelser över Stångån in till stads-

Vinjetten: Perspektiv till förslag nr 10.

kärnan, är en cityförläggning ned mot ån, i princip som i 2:a pristagarens förslag, väl värd att tänka på. Inte minst under områdets utbyggande, innan den egna centrumbildningen blir fullt färdig är nog en sådan centrumplacering i kontakt med citykärnan långt att föredraga framför en förläggning mer i mitten av förortsområdet. Där måste ett centrum i varje fall länge förbli ödsligt och ofullgånget.

Frågan är kort sagt den, om en bebyggelsegrupp på ca 10 000 personer här skall beräknas bli i hög grad »självförsörjande» eller om man skall lägga stor vikt vid att invånarna lättast och behagligast skall kunna »komma in i stan» för nöjen och inköp. Jag tror att våra mindre och medelstora städer i varje fall ej är större än att man bör anstränga sig att hålla bebyggelsegrupperna samlade kring stadskärnan. Möjligheterna att göra varje bebyggelsegrupp självförsörjande är där starkt begränsade. Man bör minnas hur svårt det varit att få fram goda stadsdelscentra, även där förutsättningarna varit så många gånger större än vad de kan bli i våra flesta samhällen.

Utifrånmatning av motortrafiken

Gruppbildningen påverkar stadsplanens allmänna drag, men utifrånmatning av motortrafiken till bebyggelseområdena ställer de gamla stadsplanelösningarna på huvudet. Det är ingen överdrift, om man säger, att utifrånmatningen tvingar planförfattarna att tänka om från början. Vi vet väl heller knappast i dag, hur pass konsekvent denna omställning kan bli. Vi behöver tid på oss för studier och erfarenheter. Men vi är ett långt steg på väg nu när prisnämnden i en stadsplanetävling kan så deciderat förorda lösningen som skett i Kallerstadstävlingen. Principiellt borde det ju heller inte vara någon tvekan. Med omkring 600 dödsfall och 10 000 skadade om året i trafikolyckor kan man inte bara lita till uppfostran, förbud och begränsningar. Man måste söka konstruera samhällen, så att motortrafiken får möjlighet till hög hastighet och smidig körning, medan gående och lekande får vägar och platser skyddade för bilar och motorcyklar. Man får ett kör- och gångsystem i planen, men på ett ställe, på bostadsgatan, kan de möjligen blandas om det görs klokt. Klokt betyder väl bl. a. att bostadsgatan måste göras mycket kort och att den i övrigt utformas så att bilarna automatiskt bringas till att köra långsamt.

Allt detta kan nu möjligen låta helt självklart. Det är dock inte länge sedan stora betydelsefulla stadsplanetävlingar som exempelvis de om Rostaområdet i Örebro och Bergshamraområdet i Solna dömdes utan hänsyn härtill.

I Kallerstadstävlingen finner man idén kanske mest konsekvent utförd i förslag nr 5, första pristagaren och nr 18, andra pristagaren samt nr 14, tredje pristagaren, i nr 16, inköpt och i nr 26. Flera andra har även arbetat i denna anda.

Svårast tycks det ha varit för de tävlande att tillämpa principen inom villaområdena. Många tävlande som genomfört idén för hyreshusens del ha missat det när de kom till villorna. Men förslag som andra pristagarens visar goda lösningar också här liksom,

1:STA PRIS

Nr 5 »Slätten» Av arkitekter SAR Kell Åström, Åke Ahlström och Lars Bryde med civilingenjör SVR N-R. Rommel som medarbetare beträffande avloppsplanen. Samtliga från Stockholm.

Prisnämnden:

Norrköpingsinfarten har dragits söder ut och all bostadsbebyggelse har placerats norr därom. Det lokala gatunätet är differentierat och gångtrafiken mellan bostadsbebyggelsen och gemensamhetsanläggningarna behöver ej korsa matargatan. Gatunätet är enkelt och billigt. Området kan betjänas av endast en busslinje. Föreslagen bebyggelse är belägen helt inom avloppsområdet. För de ca tiotusen personer, som ryms inom föreslagen bebyggelse, har dock författaren ej behövt taga i anspråk all den mark som är belägen inom avloppsområdet, vilket ur markekonomisk synpunkt är en styrka. Av nyssnämnda antal är ca 25 % placerade i egnahemsbebyggelse, som till huvudsaklig del består av radhus- och kedjehus. Den goda huvudgrupperingen av hyreshusbebyggelsen är väl motiverad med planförfattarens påpekande, att områdets arkitektoniska utformning bestämts av de krav slättlandskapet ger och att en geometrisk uppbyggnad av stadsplanen här får ersätta den mer rörliga gruppering, som den kuperade terrängen med vegetation i allmänhet anger. Hyreshusens tyngdpunkt är riktigt placerad i väster. Förslaget medger en etappvis utbyggnad dock med reservation för centrum, som med föreslagen placering kan utbyggas först i ett relativt sent stadium. Med den riktiga motiveringen att stadens silhuett från Norrköpingsinfarten, som helt domineras av domkyrkotornet, icke bör spolieras, har författaren huvudsakligen begagnat sig av treväningshus i form av nästan slutna kvadratiska kvartersenheter, som bildar gott vindskydd. Möjligen kan anmärkas att gårdsrummet är i minsta laget. Lägenhetsplanerna är goda med undantag för vissa lägenheter i hörnpartierna. Kvarteren kommer att få sin form och storlek bestämd av lägenhetstyperna. Om härvid den kvadratiska kvartersformen måste överges för en rektangulär, innebär detta inga nackdelar. Det torde inte heller vara nödvändigt att alla kvarteren har exakt samma storlek och form. Centrums läge är lämpligt vid full utbyggnad men olämpligt vid etapputbyggnad. Prisnämnden ställer sig även tveksam till lämpligheten av den för centrum angivna utformningen. Sammanfattningsvis kan sägas att det arkitektoniska greppet på hyreshusbebyggelsen är mycket gott medan egnahemsbebyggelsen är mindre övertygande. — — —

2:DRA PRIS

Nr 18 »Rosmarin» Av arkitekter SAR Jon Höjer och Sture Ljungqvist, Stockholm.

Prisnämnden:

Infartsleden från Norrköping är förskjuten söderut och all bebyggelse placerad norr därom. Den nord-sydliga förbindelsegatan är pressad så nära ån som möjligt och bebyggelsen därigenom förd långt in mot staden, vilket är ett gott grepp. Lokalgatunätet är i huvudsak välstuderat och ekonomiskt, och en i huvudsak tillfredsställande differentiering av kör- och gångtrafik är möjlig att genomföra. All bebyggelse är belägen inom avloppsområdet. Bebyggelsens tyngdpunkt är starkt förskjuten västerut mot gamla staden. Planen är funktionsmässigt väl studerad. En brist i förslaget är, att den befintliga allén icke tillvaratagits och utnyttjats. En utbyggnad i etapper är väl genomförbar, speciellt för hyreshusdelen. De höga punkthusen kring huvudcentrum förta effekten av, att förslagets friområden inriktats med sikt mot domkyrkan, och stör anblicken mot staden från infarten. Utformningen av de västligaste byggnadsgrupperna är mindre tillfredsställande och gårdarna väl små, med hänsyn till de långa skuggbildande fyravåningslängorna. Huvudcentrum ligger för nära stadens centrum. Skolor och idrottsplatser har fått en god placering och rekreationsområdena är lämpligt utformade.

givetvis höll jag på att skriva, tredje pristagaren Gunnar Lindman med sin skicklighet och erfarenhet. Även för hyreshusen verkar den Lindmanska uppläggningen mycket naturlig och bra. Såsom han grupperar hyreshusen i förslagen nr 14 och 16 har man korta små bostadsgator på vilka man kan blanda kör- och gångtrafik. Från dessa gator, eller gårdar, som man lika bra kan kalla dem, har man åt ena sidan kontakt med huvudvägen och motortrafiken, fastän man är på säkert avstånd, och åt andra sidan möter man i stället parkområdet med dess grönska och ro, gångvägar och hela raden av gemensamhetsanläggningar.

Första pristagaren presenterar en typ av lösning för hyreshusens del, med husen grupperade kring en gård till vilken trapphusen öppna sig. Denna gård tänkes som en »gånggård» dit körtrafiken endast i undantagsfall skall släppas in. Bilarna skall sålunda

i regel stanna och parkera strax utanför gården. Då en sådan gård görs relativt liten blir gångavståndet heller inte stort från portarna till bilarnas »hållplats». Man har en väl skyddad intim gård och lekplats och ej allt för långt att gå den gång man skall i en bil. Lösningen har alltså stora förtjänster och är säkert användbar många gånger. Det skulle emellertid inte förvåna mig om många människor uppfattar det som en brist att bilen inte kan köra till porten. Det är kanske inte ofta man använder bil, men då man gör det är det just då man inte kan eller inte vill gå utomhus. Många transporter kräver också infart och möjlighet att komma så nära portar och intag som möjligt. Släpps dessa transporter fram uppstår strax frågan hur man skall kunna hålla getterna utanför när man släpper in fåren. I allmänhet tror jag därför att man måste räkna med en viss körtrafik in på dessa gårdar och bör anpassa de praktiska lösningarna efter det.

Hittillsvarande diskussion och erfarenhet talar väl för att man har två acceptabla principlösningar att välja mellan. Den ena med matargator som mata till korta bostadsgator eller gårdar där man tillåter en blandning av trafiken och där man markerar gångtrafikens »förkörsrätt» på olika sätt t. ex. genom att gatan helt ges karaktär av gångbana. Den andra lösningen innebär att man bygger körgator på bostadshusens ena sida och gångvägar och lekplatser på deras andra sida. Många gånger ställer sig nog den senare lösningen något dyrare både vad stadsplanekostnader och huskostnader beträffar. Man måste bl. a. ha utgångar på båda sidor av husen för att lösningen skall fungera och detta kräver ibland extra trapp- och passageutrymmen.

En harmonisk miljö

Tillvaron är i dagens västerland utan tvivel på många sätt lättare och behagligare än den varit för många under gångna tider och alltjämt är på andra håll i världen. Ändå är det allmänt omvittnat, att de psykiska påfrestningarna kan bli stora. Omvittnat i allt tal om jäkt, neuroser, oro, ångest. Man föreställer sig väl ofta också att karaktären hos bostadsmiljön kan ha sin betydelse för att bringa lite mer harmoni i det hela. Och kanske det. Man får bara inte föreställa sig att bostadsmiljön kan påverka det onda i dess rot. Men om den kan vara till lite hjälp är det bra nog.

Vi måste främst skänka en atmosfär av lugn åt bostadsområdena. Flygmaskiner och tåg bör hållas på behörigt avstånd, långtradare skall inte dundra bakom husknuten natten igenom och A-bilister inte få vissla förbi portarna. Man bör sätta skrankor för naturen också, t. ex. skapa lä och lugn för nordanvinden. Första pristagarnas förslag är i det fallet ett sällsynt bra exempel både på riktig målsättning och riktig utformning. I det förslaget har man gjort gårdsbildningarna just så små och slutna som man bör om man verkligen skall uppnå god läverkan här ute på slätten.

Men det välgörande lugnet får man inte bara genom skyddsåtgärder. Det får man också genom att föra in en vårdad och vacker natur i bostadsområdena. Ett öppet parkfält, en vacker dalgång mitt i bostadsområdet har blivit ett ledmotiv i den nya plantypen. Se särskilt på förslagen nr 14 och nr 18. För att inte tala om nr 10 med sin tanke på åkerfält mellan stadens hus. Pastoralen gör sitt intåg. Och den har kommit rullande in på automobilens gummihjul. Ty det är bilen och dess konsekvens, trafikens utifrånmatning till bostadsområdena, som lämnar ängen kvar i centrum. Bilen som framstått som fridsstöraren nummer ett i det gamla lugna bostadsparadiset har sålunda själv kommit att bidra till en ny syntes i stadsbyggandet, som ger oss hopp om en lugnare och friskare miljö för våra hem.

Lugnet enbart gör bara ingen harmonisk. Lugnet behöver ett komplement i liv och verksamhet. Många stadsplanerare strävar nog också medvetet till det. Jag kan inte undgå att återigen särskilt peka på förslagen nr 14 och 16, kanske också nr 6 och 11, med

3:DJE PRIS

Nr 14 »Du får gärna leka uppå våran gård» Av arkitekt SAR Gunnar Lindman, Malmö.

Prisnämnden:

Norrköpingsinfarten är förskjuten söder ut och all bebyggelse placerad norr därom. Den föreslagna broförbindelsen blir kostsam. Planens huvuddrag är dock ej beroende därav. Det lokala gatunätet är strikt differentierat. Gång- och körtrafiken kan gå fram oberoende av varandra. Bebyggelsen är belägen helt inom avloppsområdet. Förslaget möjliggör en utbyggnad i relativt små etapper, där alla hustyper blir representerade i varje etapp, vilket givetvis har sina fördelar, men medför en stark utspridning av hyreshusen över hela området. Området beräknas inrymma ca 8 500 invånare, varav ca 16 % i egnahem, vilket är mindre än som begärts i programmet. Lekgårdarna i områdets södra del saknar vindskydd. De antydda lägenhetstyperna är trevliga. Som förtjänstfull bör nämnas förslagsställarens strävan att finna en stadsmässig bebyggelseform för egnahem. I konsekvens härmed borde egnahemsområdena ha kunnat utnyttjas intensivare, vilket även skulle ha medfört en gynnsammare procentuell fördelning av förslagets hustyper. Centrum är välplacerat och lämpligt utformat. Rekreationsområdena är väl samlade och konsekvent utformade. Skolor och allmänna byggnader är väl utplacerade. Som allmänt omdöme kan sägas att förslaget i sin helhet är konsekvent genomfört och välstuderat och att det visar en god uppfattning om bebyggelsens skala och dess anslutning till landskapet.

4:DE PRIS

Nr 19 »Staden växer» Av arkitekt SAR Olaf Gottowt med civilingenjör Axel Holmgren som medarbetare för avloppstekniska frågor. Båda från Stockholm.

Prisnämnden:

Norrköpingsinfarten är förskjuten söderut och all bostadsbebyggelse placerad norr om denna. Den nord-sydliga huvudleden har på ett ur terrängsynpunkt fördelaktigt sätt förflyttats öster ut. Detta medför dock att bebyggelsen förskjutes österut och avståndet till gamla staden ökas. Förslaget bygger icke på en fullständig differentiering av gång- och körtrafik men tar ändå god hänsyn till gångtrafiken. All bebyggelse är bandformigt grupperad omkring en öst-västlig matargata, trafikerad av en busslinje samt belägen inom avloppsområdet med undantag för ett villaområde längst i nordost, vilket sistnämnda är en svaghet i förslaget. Bebyggelsen är kontinuerligt utbredd över större delen av tävlingsområdet. Utan att särskilt betona landskapet ansluter den sig till dess rörelse på ett naturligt sätt. Uppdelningen av hyreshusbebyggelsen på två grupper åtskilda av ett radhusområde är diskutabel. Härigenom blir nämligen hyreshusbebyggelsens tyngdpunkt belägen väl långt åt öster. Uppdelningen möjliggör dock en god utbyggnad av området i två etapper, där varje etapp innehåller varierande bebyggelsetyper. Vissa bostadskvarter skulle vinna på en förenkling av utformningen. Centrum och skolor är lämpligt förlagda särskilt med hänsyn till en etappvis utbyggnad. Skoltomterna är dock i minsta laget. Kyrkan är vackert placerad churu läget är något avsides. Större friområden förekommer endast norr om bebyggelsen. Till dessa friområden leder relativt smala nord-sydliga parkstråk. Tillgången på lekområden i anslutning till bostadsbebyggelsen är väl knapp. Läplanteringen i norr är ett värdefullt uppslag. Förslagets detaljutformning bygger på en komplettering med riklig vegetation, vilket även författaren har förutsatt. — — —

Prisnämnden utgjordes av: stadsplanearkitekt Carl-Fredrik Ahlberg, professor Nils Ahrbom, civilingenjör Harry Bernhard, drätselkammarens ordförande expeditör Elof Johanson, stadsplanearkitekt Berndt Nordberg och byggnadsnämndens ordförande expeditionsföreståndare Lennart Sjöberg.

gårdar som omväxlande är helt lugna och omväxlande har en viss trafik och parkeringar och som öppnar sig ut mot en större trafikgata. Att föra in ett visst liv i bilden, med trafik i tuktad form, med butiker och andra gemensamhetsanläggningar hör alltså också till.

Proportionering och rumsbildning har också på nytt blivit levande begrepp för stadsplaneraren. Se på nr 16 med de slutna men rörliga gårdsbildningarna, se på nr 18 med sina axlar och perspektiv och på nr 19 med sina böjda gator och näpna idyller. Och sist men inte minst, se på nr 5 med dess spel mellan landskapets mjuka linjer och hyreshusens hårda kvadrater och lågbebyggelsens mjuka kedjor. En bataljmålare från 1600-talet kan knappast ha överträffat detta i konstnärlig uttrycksfullhet när han på duken lät kejsarens tunga trupper marschera ner på fälten i slutna fyrkanter, lansarna upp, medan på flankerna de lätta jägarkedjorna sprider sig bland kullarna. Kapitulationen i Breda kommer en i tankarna och här har nu arkitekterna återerövrat konsten och mottar nyckeln till människornas hjärtan.

Och ändå. Konsten är ännu inte helt och fullt erkänd. I ett kort stycke uppehåller sig prisnämnden vid den arkitektoniska karaktären hos bebyggelsen och förklarar att rörliga planformer (läs runda) kan vara berättigade där de framkommer som följd av en anpassning till terrängens formationer. Men i ett fritt landskap är den enkla rätvinkliga formen den mest naturliga. Sedan denna puritanska levnadsregel fastställts råkar småningom författarna till förslagen nr 6 och 20 ut för bannbullor, ty de har »lekt med former, som icke har någon relation till bebyggelsens sakliga innehåll». Funktionalismens lära framträder här i all sin rena kylighet. Formen skall helt enkelt bestämmas av yttre materiella förhållanden, terräng och byggnadsteknik, men den får inte hämta kraft och innehåll ur människans vildvuxna rörliga själ. Lek är pjonk och lättsinne. Nämndens dom bör läsas två gånger, så att man riktigt uppfattar det moraliska innehållet. Alltså »lekt med former, som icke har någon relation till bebyggelsens sakliga innehåll». Man kan ju bara hoppas att detta sades vid tredje hanegället och att det var sista förnekelsen av konsten från arkitekterna. Konsten som ett uttryck för människans egna inre upplevelser och inte endast för det sakliga innehållet i hennes redskap, husen.

Ekonomi

Kostnadsberäkningar har givetvis gjorts vid Kallerstadstävlingen. De är utförliga i vissa avseenden, men de synes sakna driftskostnadsanalys. Hur som helst tror jag att man bör varna för att ta sådana beräkningar i samband med tävlingar allt för högtidligt. Förslagen i en tävling är inte utarbetade i detalj och de är olika och föga jämförbara. Kostnadsberäknaren må ha de allra bästa avsikter, men det är omöjligt att begära att han utan kontakt med förslagsställarna skall kunna överföra förslagen i jämförbar standard med iakttagande av alla de möjligheter och idéer de olika lösningarna inrymmer. Med denna reservation i minne får man dock en värdefull ledning av dessa beräkningar vid bedömning av förslagen. Här nedan skall jag plocka fram några siffror av vilka man enligt min mening kan dra vissa värdefulla slutsatser.

	»Utifrånsmatning» mer eller mindre			traditionellt gatusystem
	1:a pris nr 5	2:a pris nr 8	3:e pris nr 14	4:de pris nr 19
Gatuanläggn. kostn.	1 918 000	2 380 000	2 020 000	2 770 000
Avloppskostnad	1 126 000	1 577 000	1 310 000	1 775 000
Parkanläggn. kostn.	585 000	475 000	430 000	870 000
Stadsplanekostnad	3 629 000	4 432 000	3 760 000	5 415 000
Stadsplanekostnad per invånare	638	700	740	642
Exploateringstal	0,21	0,19	0,18	0,19
Antal invånare	9 500	10 700	8 450	12 425

Siffrorna synes först och främst bekräfta det allmänna intrycket från tidigare utredningar att »utifrånmatningen» ej behöver ge högre gatu- och ledningskostnader än det traditionella gatusystemet. Man ser också att parkanläggningskostnaderna kan hålla sig »normala» i planer med stora grönområden. Att grönområdena är stora behöver inte nödvändigtvis medföra så stora kostnader. Det som ur ekonomisk synpunkt är viktigt är framför allt att de är samlade i stora områden, ej splittrade i många små.

Siffrorna visar vidare hur pass stor del av stadsplanekostnaden som parkanläggningen utgör. Funnes driftskostnaderna med skulle detta bli ännu mer markant. Det manar naturligtvis till omtanke vid planeringen och utbyggnaden. Inte så att stadsplanerarna skulle vara ointresserade på den punkten. Nej. Men tiden är kanske mogen att i större omfattning låta trädgårdsarkitekten träda fram. Han representerar en sakkunskap som säkerligen i många fall kan åstadkomma att de stora grönytorna blir riktigare utnyttjade och behandlade på ett mera ekonomiskt och rationellt sätt. Han kan säkert också ofta bidra med lösningar som kan komma de nya stadsområdena att fortare växa in i landskapet till fromma för de två första generationerna av invånare.

Slutligen belysa siffrorna än en gång hur påfallande liten stadsplanekostnaden är av hela kostnaden för bosättningen. Mot den bakgrunden kanske man ibland skulle kunna tillåta sig höjningar i stadsplanestandarden, som man nu kritiserar och icke går med på därför att de höja stadsplanekostnaderna med några procent. Vid de avvägningar som här görs bör man alltså vara klar på att exempelvis 10 % ökning av stadsplaneanläggningskostnaden betyder långt mindre än 1 % i ökning av bostadskostnaden, och att en ökning av anläggningskostnaden kan vara tämligen oskyldig jämfört med ökningar i driftskostnader, exempelvis underhåll av planteringar och snöröjning.

I samhällen, som är så stora att man behöver lita till bussar eller banor när man rör sig i samhället får kommunikationskostnaderna snart nog stor betydelse. De blir inte mycket mindre viktiga än de egentliga stadsplanekostnaderna. Prisnämnden uppmärk-

INKÖP

Nr 16 »Vad suckar sandlådan eller vackra vita segel» Av civilingenjör SVR Sune Libertson och arkitekt SAR Gunnar Lindman, Malmö.

Prisnämnden:

Norrköpingsinfarten har förskjutits söderut och all bostadsbebyggelse har placerats norr därom. Förslaget bygger på en huvuddisposition, som beträffande både trafikleder och bebyggelsegruppering strider mot programmet. Tunnellösningen är ogenomförbar, eftersom Kungsgatan ej kan utbyggas för genomfart, och broalternativet ställer sig dyrbart. Förslaget innehåller likväl intressanta synpunkter. Den nord-sydliga huvudtrafikleden har givits en ur terrängsynpunkt god sträckning och tjänstgör delvis som matargata. Mellan de av denna åtskilda bostadsområdena har föreslagits en gånggata med planskild korsning ingående i centrumanläggningen. Denna anordning blir dyrbar. Bebyggelsen är i huvudsak belägen inom avloppsområdet. Författaren har en god argumentering för sin åtgärd att låta hyreshusen gå ända fram till ån, men de områden, som anvisats som ersättning för de allmänna byggnaderna, är mindre lämpliga. Bebyggelsen är fint grupperad kring tre parkområden och centrum välplacerat. Höghuset blir störande ur stadsbildssynpunkt. I detalj är dock bebyggelsen mindre väl studerad och vissa lekgårdar öppnar sig mot norr utan läskydd.

INKÖP

Nr 23 »Miljö» Av ingenjör Sture Runeberg och arkitekt MAA Ole Bræsch-Andersen.

Prisnämnden:

Huvudtrafikledernа följer i huvudsak programmets anvisningar med undantag av en obetydlig förskjutning söderut av Norrköpingsinfarten. Endast området norr om Norrköpingsinfarten har utnyttjats för bostadsbebyggelse. Matargatan tjänar i allt för hög grad som lokalgata, vilket är mindre lämpligt. All bebyggelse är belägen inom avloppsområdet. Småhusbebyggelsen mellan Norrköpingsinfarten och matargatan är olämpligt förlagd, åtminstone till de delar som ligger väster om allén. Grupperingen av hyreshusbebyggelsen norr om matargatan är i huvudsak tillfredsställande löst, ehuru återvändsgatorna är väl långa. Gångtrafiken kan icke helt skiljas från körtrafiken. Hyreshusbebyggelsen, vars tyngdpunkt har förskjutits väl långt åt öster, lämpar sig för en etapputbyggnad och den läbildande kvartersbildningen är av intresse. Bebyggelsen ansluter sig relativt väl till landskapet. Med hänsyn till förslagsställarens motivering för industriområdet borde huvudcentrum ha lagts långt åt öster, men har nu istället lagts alltför nära stadens centrum. Skolorna är välplacerade för större delen av bebyggelsen och grönstråket har fått en trevlig utformning. Kyrkan är vackert förlagd.

OBELÖNAT

Nr 20 »Kvintett»

Prisnämnden:

Norrköpingsinfarten är förskjuten söderut, och all bostadsbebyggelse är placerad norr därom och belägen inom avloppsområdet. Förslaget uppfyller ej helt programmets förutsättningar beträffande våningsyta, och egnahemsbebyggelsen är starkt underdimensionerad. Förslaget är av intresse genom den starka betoningen av stadsmiljö kontra parkmiljö. Terrängen anvisar emellertid knappast den föreslagna bebyggelsegrupperingen. Förslaget är endast skissmässigt studerat.

OBELÖNAT. Nr 6 »Två skutor på Stångån»

Prisnämnden:

Norrköpingsinfarten är förskjuten söderut och all bostadsbebyggelse har placerats norr därom. Det lokala gatunätet är i huvudsak tillfredsställande. Hyreshusbebyggelsen är placerad inom avloppsområdet. Enbart denna bebyggelse rymmer ca tiotusen invånare. Norr om hyreshusområdet längs den planerade rikshuvudvägen har planförfattaren föreslagit v llaomr den, vilka samtliga kräver pumpstation för avloppet. Hyreshusbebyggels n, som är placerad närmast staden, är relativt utbredd och består huvudsakligen av trevåningshus. Intill centrum har placerats sex stycken tolvvåningshus på ett ur stadsbildens synpunkt olyckli t sätt. Hyreshusbebyggelsen är fördelad på fem stora kvarter, vilka givits en tillkrånglad och konstlad utformning. De genomgående entréerna, på vilka grundtanken i förslaget bygger, ställer sig ekonomiskt oförmånliga. Idén med porttelefon v d varje gatuentré torde ur ekonomisk synpunkt vara orealiserbar i den ifrågavarande hustypen. Förslaget räknar med tre lägenheter per trapplan och som följd därav ett större husdjup. — — —

OBELÖNAT. Nr 10 »Horisont»

Prisnämnden:

Trafiklösningen är orealistisk i sitt föreslagna skick. Sålunda kan man icke förutsätta, att den norra leden kommer att utbyggas inom överskådlig framtid. Inte heller kan en infart till staden över Nykvarn göras tillfredsställande. Dessa avvikelser från programmet behöver dock ej äventyra huvudtanken i förslagets markdisposition. Huvudinfarten från Norrköping har skjutits extremt mot söder, och all bebyggelse samlats norr därom. Bebebyggelsen är dels grupperad inom tävlingsområdets södra del, dels förskjuten långt mot norr och öster, vilket möjliggjort ett stort friområde i centrum. Detta friområde har förslagsställaren reserverat för ett permanent jordbruksområde, vilket är ett intressant ehuru något teoretiskt uppslag. Bebyggelsen faller inom avloppsområdet med undantag för vissa mindre delar, som kräver pumpverk. — — —

OBELÖNAT. Nr 11 »Gårdar vid gårdar»

Prisnämnden:

Norrköpingsinfarten är förskjuten söderut. Infartsledens föreslagna anslutning till stadens gatunät medför risk att infartstrafiken från öster icke väljer den föreslagna bron över Stångån utan endast underfarten vid bryggeriet. Omvänt riskerar man att den trafik, som kommer västerifrån över den nya bron och vill åt Norrköpingshållet, söker sig fram genom matargatan. Såväl den nord-sydliga huvudleden som matargatan har bitvis ett dåligt läge med hänsyn till terrängen. Idén med bussgatan som ryggrad i bebyggelseområdet saknar ej intresse. Bebyggelsen är helt belägen inom avloppsområdet. Den angivna folkmängden är i knappaste laget med hänsyn till den i anspråk tagna arealen. Bebyggelsen är i huvudsak konsekvent med hänsyn till det valda kommunikationssystemet, ehuru större delen av befolkningen kommer väl långt från gamla staden. Kvartersbildningen inom hyreshusområdet är läbildande och i princip riktig, men något formalistiskt utformad. Vissa hörnlägenheter blir mindre tillfredsställande. — — —

OBELÖNAT. Nr 26 »Öppet — Slutet»

Prisnämnden:

Norrköpingsinfarten är förskjuten något söderut och all bostadsbebyggelse är placerad norr om denna. Såväl den nord-sydliga huvudleden som matargatan går bitvis fram utan hänsyn till terrängen. All bostadsbebyggelse är belägen inom avloppsområdet. Planläggningen visar en ringgata innanför vilken all bebyggelse samlats kring ett gemensamt friområde. Detta är i och för sig en god princip. Inom ringgatan kan, säger författaren, bebyggelsesystem med olika detaljutformning komma i fråga och författaren visar en provkarta på sådana. — — —

Överst t. v. förslag nr 6 och överst t. h. nr 11.
Nederst t. v. förslag nr 10 och nederst t. h. nr 26.

sammar också detta och framhåller att ett område som Kallerstadsområdet helst bör betjänas med endast en busslinje. Koncentrationen av trafikunderlaget på en linje betyder både möjlighet till större turtäthet och bättre ekonomi. Detta önskemål visar sig dock ofta besvärligt att förena med idén om utifrånmatning och en plan med ett centralt grönområde. Exempelvis förslagen nr 14 och 18 ha fallit i denna fälla. Endast ett förslag har kompromisslöst, som prisnämnden säger, förenat utifrånmatningen med kravet på endast en busslinje. Det är första priset, nr 5, och inte minst härigenom är det ett vackert exempel på den syntes mellan olika och till synes motstridande synpunkter som kännetecknar god stadsplanekonst.

Sune Lindström

TÄVLING OM BOSTADSOMRÅDE VID BARONBACKEN I ÖREBRO

DK 711.58(487.5)

Tävlingsområdet ligger 1,5—2 km nordväst om centrum, omedelbart norr om ett befintligt villaområde och väster om ett industriområde. I väster gränsar området till en park som norrut övergår i ett skogsbälte, i den preliminära generalplanen avsett som strövområde. Åt norr begränsas tävlingsområdet av en planerad förbifartsled — Västerleden. Inom norra delen av området finns några tall- och lövträdsbevuxna kullar som skiljer områdets södra plana del från den vida jordbruksslätten i norr. Den största av kullarna — Baronbacken — har varit plats för forntida gravsättning.

Ur programmet:

»En busslinje skall framdragas från Hedgatan (gatan öster om området — huvudtillfarten) genom eller utmed området för att fortsätta västerut i Långgatan (söder om området). Området är preliminärt avsett att utbyggas i fyra etapper (en om året). Bebyggelsen skall planläggas för en i möjligaste mån allsidigt sammansatt befolkning från olika samhällsklasser. Huvudparten av familjelägenheterna anses icke böra läggas högre än två trappor upp. Av förekommande hustyper kan även radhus förekomma (uthyrning), däremot ej villor eller kedjehus. Tävlingsområdet skall utnyttjas för bostadsbebyggelse så intensivt som förhållandena på platsen medgiver utan att därför kraven på en i alla avseenden fullgod och trivsam stadsplan på något sätt eftersättes.»

I programmet förekom en förteckning över antalet butiker av olika slag som ansågs behövliga (närhetsbutiker); uppgifter om skolor (utbyggnad av befintlig folkskola söder om området samt plats för ny småskola). Daghem, lekskola och eftermiddagshem skulle förläggas inom området. Garage skulle beräknas för var 7:e lägenhet. Vidare skulle plats för idrottsplats utan åskådarläktare reserveras. Bland tävlingshandlingarna fanns ett utdrag ur stadens preliminära generalplan varav framgick, att stadsplanekontoret räknat med ca 3 800 boende inom området.

De tävlande hade rätt att frångå de i programmet lämnade uppgifterna och anvisningarna om motiv därför angavs.

Ur prisnämndens utlåtande:

»Tävlingsförslagen ha givit en intressant bild av en tydlig och allmän strävan att skapa ett mera medvetet organiskt sammanhang mellan å ena sidan de förhärskande vardagliga levnadsvanorna och bostaden samt å andra sidan bostaden — husgrupperingen — stadsplanen. Stor omsorg har i flera fall nedlagts på inte bara att ordna exempelvis ett vällöst kök eller rum utan även på att giva en sådan utformning åt de olika utrymmenas inbördes läge och anslutning till varandra, att

Vinjetten: Illustrationsplansch från »Du får leka på våran gård».

Situationsplan över hela området. Skala 1 : 8000.
T. v.: Detaljplan. Skala 1 : 800.

1:STA PRIS

»Du får leka på våran gård» Av arkitekter SAR P.A. Ekholm och Sidney White, Göteborg. Medarbetare: civilingenjör Harry Carlsson betr. värmeförsörjningen, civilingenjör Axel Holmgren betr. avloppsplanen samt teknolog H. Lindelöw och ingenjör T. Ekberg.

Prisnämnden:

Förslaget är organiskt framvuxet ur diskussionen om familjemedlemmarnas sätt att leva och vara, deras behov av avskildhet och deras möjligheter till vardaglig samvaro, varvid husmoderns och barnens miljökrav fått starkt påverka områdets utformning både i detalj och i stort.

Bebyggelsen är samlad kring mindrde, väl avvägda gårdar, som öppna sig mot en större friyta och mot Baronbacken. Körtrafiken är utpräglat skild från gångtrafiken inom området.

Området är i sin helhet genom bebyggelsens anordning väl starkt slutet utåt. Författaren synes ha gått till någon överdrift i sin strävan efter omväxling i byggnadernas gruppering. Det kan ifrågasättas, om icke en viss uppstramning av en del byggnadspartiers form kunde varit till fördel.

Centrum är rätt placerat och i princip väl ordnat.

Förslaget uppvisar en synnerligen intressant lösning av familjebostaden i dagens situation enligt målsättningen i den väl genomtänkta beskrivningen. Författaren har brutit mot den konventionella lägenhetsutformningen och ser till familjens reella situation. Sålunda har han med uppgivande av det stora vardagsrummet—finrummet och av matplats i köket tillfört bostaden ytterligare ett och i vissa fall två mindre rum utan motsvarande ökning av lägenhetsytan. Det kombinerade bad- och tvättrummet har utbildats som ett annex till köket. Denna lösning, som följdriktigt medfört separat wc, föranleder viss kostnadsökning.

Hustypen visar, trots en långt driven standardisering, möjligheter till en mångfald lägenhetsvarianter inom samma stomme.

Vissa huskroppar äro uppförda i 4 våningar med bottenvåningen i markplanet. Den ekonomiska fördel, som härigenom vunnits, har utnyttjats dels till smålägenheter, lämpade för pensionärer, dels till regnskyddade portiker. Medellägenhetsytan för förslaget är relativt stor.

Ur beskrivningen:

Barnfamiljen har varit utgångspunkten vid planläggandet. Möjlighet till en viss personlig avskildhet måste finnas för alla människor. — Det måste för många familjer vara lämpligt att ha tillgång till ett större antal rum även om dessa med nödvändighet måste bli mindre än vad gällande miniminormer tillåter. — Vi tro ej att denna »bostad om 50 kvm» i de fall den utformas som »trerummare» kan innebära fara för nivåsänkning i så måtto att den skulle överta den nuvarande »trerummarens funktion».

Med bostaden som enhet har gårdarna uppbyggts. Gårdarna utgör för de boende ett gemensamt uterum. Från bostaden skall husmodern på dagen ha god kontakt med livet på gården och lätt kunna se barnen under deras lek. — Av samma anledning har husen i huvudsak begränsats till tre våningar. Samtliga entréer ligger även mot gården.

Alla gårdar grupperar sig kring och mynnar mot en centralt belägen friyta. Friytan är bostadsområdets gemensamma del och tänkt som ett öppet fält lämpligt för lek, spel o. dyl. och helt fri från bebyggelse. Runt friytan men alltid i direkt förbindelse med bostadshusen grupperar sig byggnader med funktioner gemensamma för hela området — vilka skola komplettera hemmen, såsom butiker, daghem, förskolor, lekskolor, småskolor, tvättstugor osv.

det dagliga hemarbetet för måltiderna, småtvätten, övervakningen av barnen m. m. kan verkligt underlättas. Flera av förslagsställarna ha arbetat med köket som annex till vardagsrummet. Ävenså förekommer vardagsrum med öppen köksvägg. I motto »Knas» har exempelvis ett sådant försök gjorts med jalusianordningar och fläktutsugning över disk och spis. Man kan troligen se fram mot en utveckling åt detta håll. De kökstekniska tillgångarna synas emellertid ännu ej ha nått en utveckling, som tillfullo möjliggör en så koncentrerad köksutrustning.

Det synes prisnämnden, som om de förslag, vilka genom ett inordnande i en större koncentrerad, ej korridorartad friyta av de för örebroarna värdefulla kullarna, särskilt den fridlysta Baronbacken, lyckats bäst tillvarataga områdets naturförutsättningar. Ett öppet sammanhang mellan de enskilda bostadsenheterna och i förekommande fall deras interna gårdar samt den ovan nämnda samlade friytan måste skänka stora trevnadsvärden. Av tävlingsresultatet synes vidare framgå, att det är fördelaktigt med ett centrum mer eller mindre uppskjutet i området med direkt kontakt med busstrafikleden.»

Till grund för flertalet av de 21 tävlingsförslagen ligger den sannolikt riktiga uppfattningen, att det perifera bostadsområdet först och främst skall planeras för familjer med icke vuxna barn. Ungkarlen och de äldre familjemedlemmarna föredraga i regel centrum. Lägenheterna och stadsplanen skall utformas för att underlätta husmoderns arbete och hennes kontakt med barnen.

Det värdefullaste resultatet av tävlingen är de i många förslag välstuderade lägenhetsplanerna. Tävlingen har, vilket i särskilt hög grad gäller förste pristagarens förslag, berikat diskussionen om sambandet: kök — bad, tvätt, tork- och rensrummet — matplatsen, arbetsrummet, lekplatsen. De olika funktioner, som tillkommer var och en av de i denna enhet ingående tre elementen, belyses. Vardagsrummet är väl alltjämt oftast ett mellanting mellan vardagsrum och

Fasad mot öster. Skala 1 : 800.

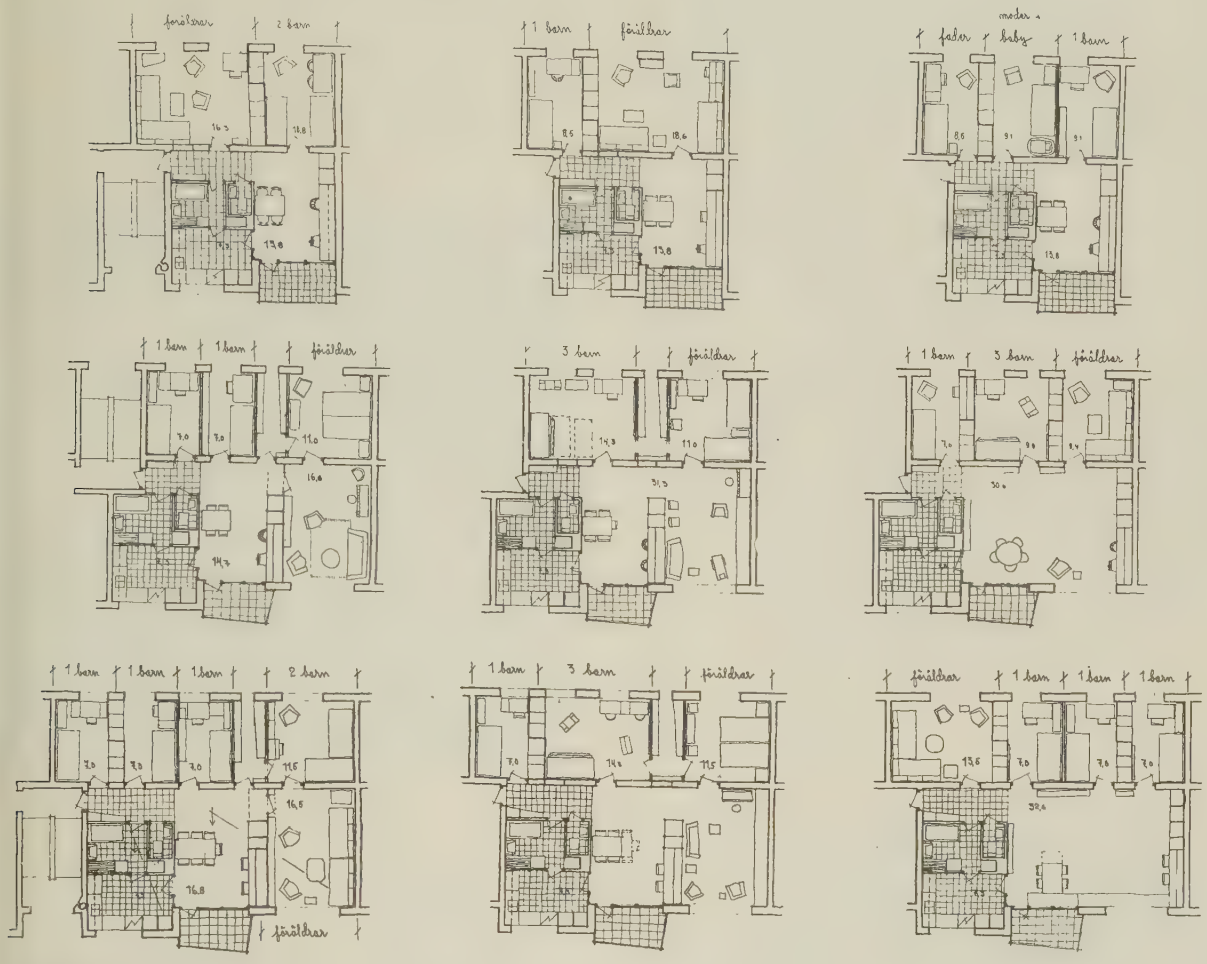

Lägenhetsplaner. Skala 1 : 300.

finrum — två kanske oförenliga funktioner. En lösning är måhända att slopa vardagsrummet och i stället öka det mot köket öppna men helst avskiljbara lek-, mat- och arbetsrummet samt i större lägenheter återinföra ett mindre finrum, i mindre lägenheter kanske utgörande föräldrarnas sovrum. (Jmfr Curman.)

Ur stadsplanesynpunkt har tävlingen knappast lämnat några mer intressanta nya impulser. Samtliga förslagsställare, därtill kanske inspirerade av tävlingsprogrammet, behandlar tävlingsområdet som en »grannskapsenhet» och många vänder kallsinnigt ryggen åt staden i övrigt, inte minst första pristagarna. Personligen är jag inte helt övertygad om att resultatet »området som är sig själv nog» i detta fall är det enda riktiga. Området ligger dock omedelbart intill befintlig bostadsbebyggelse som skall betjänas av samma folkskola, samma busslinje och sannolikt samma butikscentrum. Vår kunskap om hur stor en sådan »enhet» bör vara är ännu ganska ringa, vi veta icke heller om Örebro är eller kan väntas bli tillräckligt stor för att en uppdelning i större enheter än »våran gård» kommer att förverkligas. Staden är koncentrerad, avstånden till centrum äro korta och ännu torde det vara svårt att konstatera någon »stadsdelspatriotism» annorstädes än i inkorporerade mer avlägsna villaområden. Förslag som inte bilda en enda helt sluten enhet utan exempelvis i likhet med »Nytt vin i gamla läglar» bygga på mindre grupper — lämpligen ettårsetapper — föregripa i mindre grad en framtida lösning av frågan.

Som en konsekvens av den förhärskande inställningen »att vilja skapa ett helt nytt område» har författarna allmänt annekterat Baronbackarna helt för det egna området genom att placera bebyggelse runt omkring. Tyvärr ha dock många glömt, att man i så fall genom den norra bebyggelsen måste klart och koncist avgränsa staden mot slätten. Det hade varit av intresse om någon undersökt möjligheten att koncentrera bebyggelsen till områdets södra del, och låtit backarnas träd utgöra stadens naturliga gräns mot slätten. Härigenom hade troligen det värde dessa onekligen ha för slättstadens invånare bättre kunnat bevaras.

Forts. sid. 78.

Prisnämnden:

En öppen och mycket vackert formad stadsplan, arkitektoniskt enkel och klar med behagliga sammanhang mellan de delvis öppna gårdarna och de väl tillvaratagna friområdena.

Centrumbildningen är tilltalande och tekniskt väl anordnad med anslutning till trafikstråket och god samverkan med Baronbacken och de fria fälten.

Den intill centrum placerade gatuviadukten har givit ett utmärkt samband mellan bostadsbebyggelsen, friområdena och skolorna med sin idrottsplats. Den utgör tvivelsutan en påtaglig arkitektonisk tillgång. Ur trafiksäkerhetssynpunkt är den troligen ej helt påkallad.

I sin strävan att hårt ekonomisera bostadstyperna genom valet av huskroppar med över 11 meters djup och samtidigt skapa ett rationellt samband mellan bad-tvättrum, kök, matplats och övriga utrymmen har författaren skapat sig svårigheter, som han icke helt lyckats bemästra och som dessutom lett till höga byggnadskostnader. Trapporna äro mörka med långa och smala entréer i bottenvåningarna.

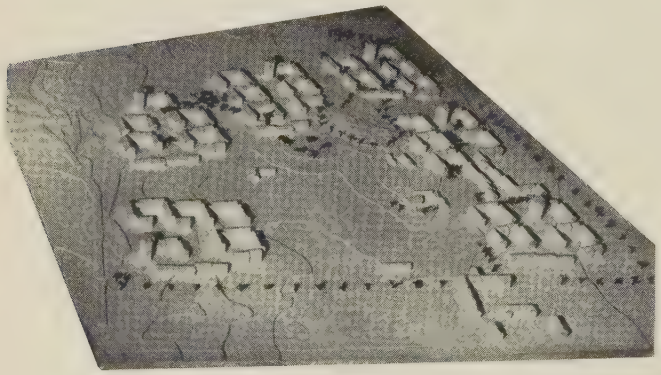

3:DJE PRIS

»Nytt vin i gamla läglar» Av arkitekter SAR Ernst Grönwall och Johan Thomé, medarbetare ingenjör Torsten Lundberg, Stockholm.

Prisnämnden:

Stadsplanen visar i stort en väl organiserad och ur trafiksynpunkt noggrant studerad lösning med bra ordnade parkeringsplatser. Den koncentrerade gruppbildningen har medgivit ett intensivt utnyttjande av marken samtidigt som man kunnat bevara stora friytor.

Centrum är något sidoplacerat men visar i princip ett mycket gott grepp. Den i perspektivskiss antydda miljön från centrum har dock en icke övertygande karaktär av äldre småstadsgata.

Grupperna upptaga både lamellhus, radhus och höghus, inbördes fördelade på ett genomtänkt sätt. Den enskilda gårdsbildningen skulle dock ha vunnit på ökade mått. Nu äro gårdarna för hårt skuggade. Sammanbindningselementen i vissa gårdshörnor leda till otillfredsställande planlösningar.

Lägenhetsplanerna äro av den för närvarande vanliga typen, ordentligt studerade. Utrymmena äro bra tillvaratagna.

Förslaget visar som utmärkande karaktärsdrag en väl långt gående typisering såväl i huvuddelar som i detaljer.

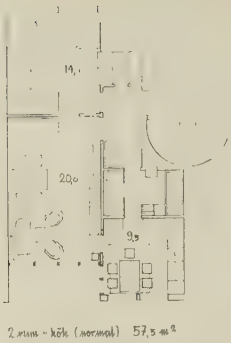

2:DRA PRIS

»Barnbacken» Av a
ter SAR Nils Lönnroth o
Onshagen samt civilin
SVR Erik Sylvén, Stoc

T. v.: Situationsplan. Skala
Lägenhetsplan. Skala 1 : 300.
Nedan: Perspektiv.

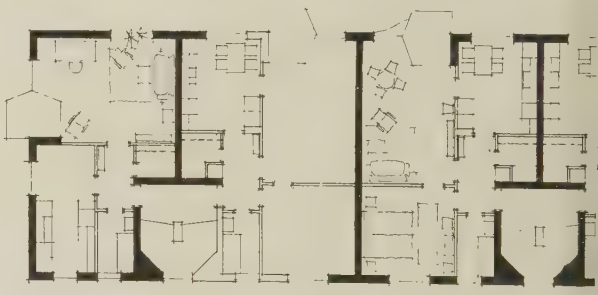

Lägenhetsplaner. Skala 1 : 300.
Modellfoto.
Perspektiv.

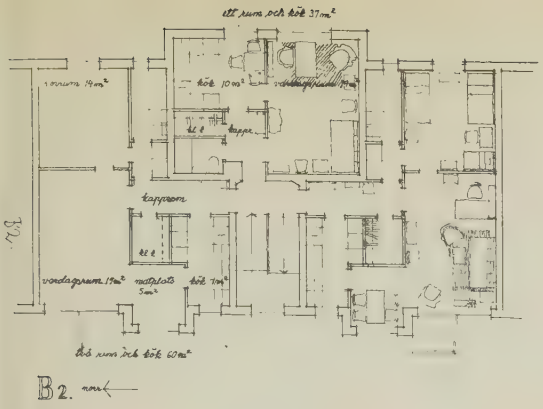

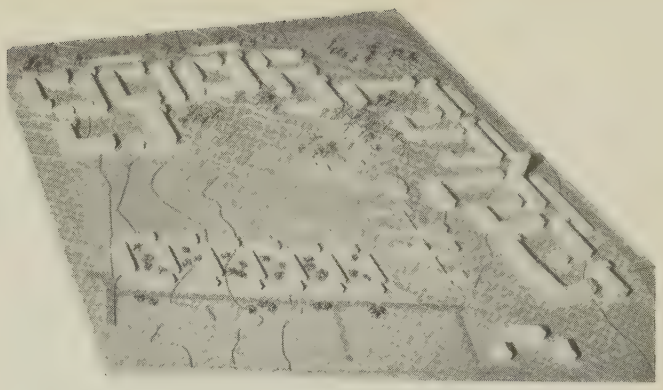

T. v.: Lägenhetsplaner. Skala 1 : 300.
Ovan: Modellfoto »Mickel».

INKÖP

»Mickel» Av arkitekter SAR Sven Backström och Leif Reinius, Stockholm. Medarbetare: Sven I. Löfström, Eric Wirén och Bengt Ågren samt civilingenjör SVR Bo Hertzman-Ericson betr. trafikfrågor.

Prisnämnden:

Stadsplanen har en vacker rytmik. Baronbacken ligger dock klämd av byggnader.

I strid mot programmet har busslinjen icke förts västerut i Långgatan utan i stället lagts utmed Västerledens sydsida.

Författaren har i sin strävan att behålla kontakten mellan Baronbacken, Hjärstaparken och Holmens skolområde förlagt hyreshusen utmed bebyggelseområdets östra och norra sidor.

Förläggningen av centrum, som markerats av ett välplacerat höghus, medför gångvägar på över 500 meter från den nordvästligaste hyreshusbebyggelsen.

Lägenheterna äro synnerligen väl planerade och trivsamma. Speciellt kan framhållas matplatsens placering i förhållande till den övriga lägenheten.

Man måste ställa sig frågande inför maskeringen av radhusens övre våning.

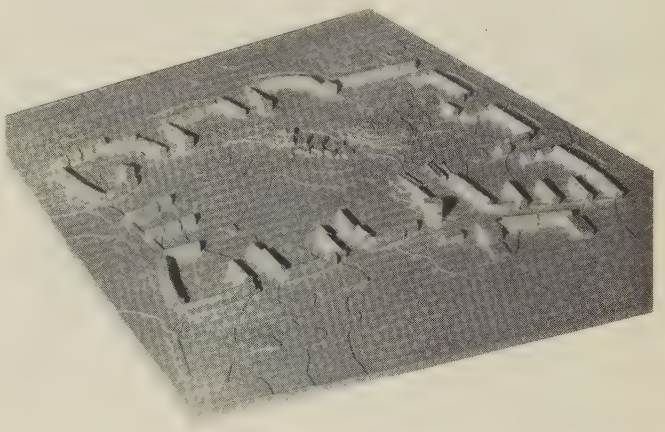

T. v.: Perspektiv.
Ovan: Modellfoto »Storby — barnby».

INKÖP

»Storby — barnby» Av arkitekter SAR Sven Jonsson, Gunnar Leche och Gösta Wikforss samt ingenjör Sixten Jansson, Uppsala.

Prisnämnden:

En mycket öppen stadsplan med stor samlad park, kring vilken bebyggelsen grupperar sig med stora mot parken öppnade kvartersgårdar. Denna lösning har emellertid resulterat i att bebyggelsen trängts ut i områdets ytterkanter, i nordvästra hörnet t. o. m. upp i lövbacken vid Kåvövägen. Man har sålunda fått långa för väder och vind utsatta gångvägar till centrum. Å andra sidan har planen bevarat större delen av områdets naturskönhet och vegetation oberörd. Bebyggelsen är i vissa fall stadsplanemässigt osäkert utformad.

Den föreslagna centrumbildningen visar en god vilja att skapa trevligt samband med Baronbacken men är uppbyggd på ett formalistiskt och för vår tid främmande axelsystem. Detta gäller även det i och för sig rätt förlagda höghuset, vilket emellertid som fondbyggnad vid infartsleden från staden givits en felaktig orientering med 24 enkelrum helt mot norr.

Barnbyn med dess placering och utformning är ett värdefullt uppslag.

I bostadsplanerna uppvisar lösningen av köken och dess anknytning till lägenheterna förtjänstfulla drag. I övrigt äro lägenheterna av konventionell typ.

Förslaget visar en intressant variant av den idé, som legat till grund för stjärnhusen. Dessa äro här utbytta mot trekanthus med central trappa och spiralformigt stigande bjälklag. Husen kunna betraktas som friliggande hus, sammanfogade hörn mot hörn. Stadsplanen tillvaratager mycket väl områdets inre vackra partier och ger stora friytor. Trafiken är välordnad och centrum acceptabelt.

Hustypen är omsorgsfullt redovisad. I föreliggande form äro dess stora lägenhetsytor ej rationellt utnyttjade. Vardagsrummen äro dock lättmöblerade och trivsamma med utsikt åt två håll.

Radhustypen är konstlad och oekonomisk.

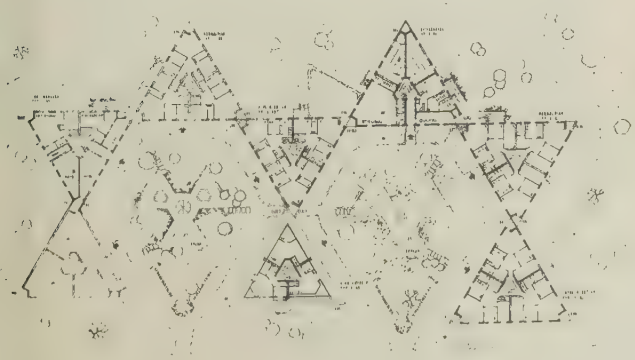

OBELÖNAT »Tre i ett»

T. v.: Lägenhetsplaner. Skala 1 : 600.
Modellfoto.

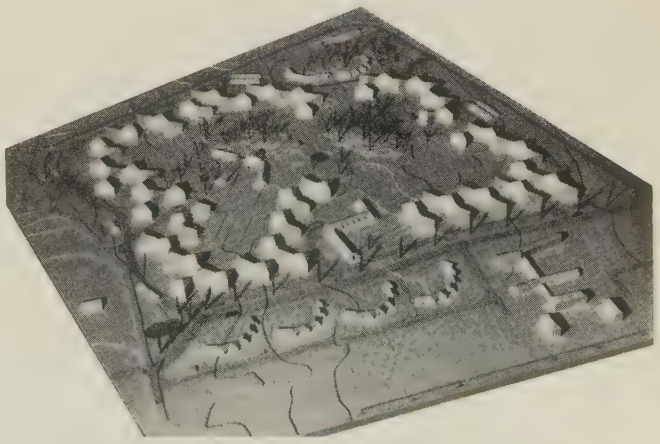

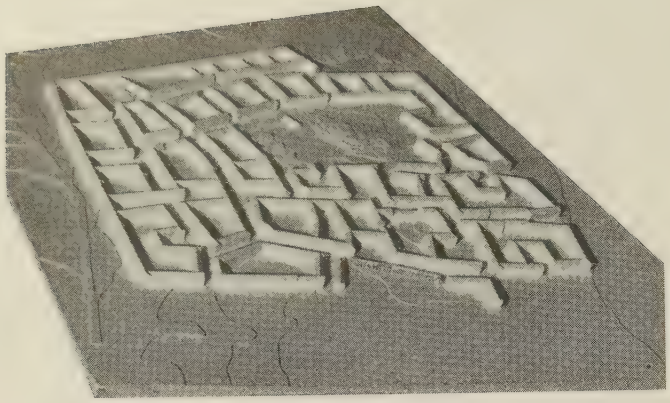

Ovan: Modellfoto »Slutet».

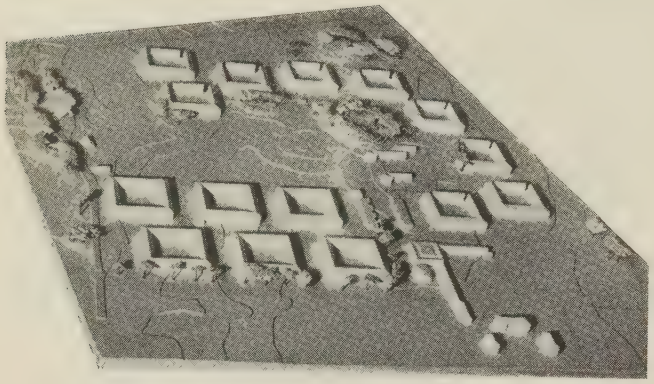

OBELÖNAT »Knas»

Prisnämnden:

Stadsplanen har arkitektonisk fasthet, därvid dock utrymmena mellan de helt slutna kvarteren synas bli döda ytor, som icke ha annan funktion än att skilja kvarteren åt. — — —

Författarens försök att lösa hustyper och lägenhetsplaner med Laubengangsystem är intressant men icke övertygande. — Den hustyp, där Laubengang föreslås som entréväg till familjebostäder, kan av praktiska skäl icke accepteras, då i synnerhet ifrågavarande hus på grund av sin belägenhet intill den stora slätten mot norr måste bli hårt utsatta för snö och vind. Dessutom måste man ställa sig mycket tveksam till uppdelning i flera plan av så små lägenhetsytor, varom här är fråga. — Den andra hustypens lägenheter innefattar ett intresseväckande försök att kombinera kök och vardagsrum.

OBELÖNAT »Slutet»

Prisnämnden:

Förslaget får betraktas som ett diskussionsinlägg, som en kraftig reaktion mot de senare årtiondenas bostadsplanering och som ett försök att få tillbaka den gamla stadens romantiska stadsbild och ombonade miljöbildning.

Även om detta inlägg i och för sig är väl och konsekvent genomfört och såsom sådant intressant, måste det betraktas som ett missgrepp, då det i verkligheten knappast går att genomföra. Utöver det, att man icke med en konstruerad efterapning kan fånga alla de värden, som finnas hos den gamla, under lång tidsrymd och under skilda förhållanden successivt uppvuxna staden, kan man i vår tid icke tillåta sig att skapa en stad, där ingen hänsyn tagits till de moderna kommunikationsmedlen samt till tidens berättigade krav på rymliga lek- och fritidsområden för barn och ungdom och på en så långt sig göra låter orörd, fri natur, tillgänglig för det stora flertalet av innevånarna. — — —

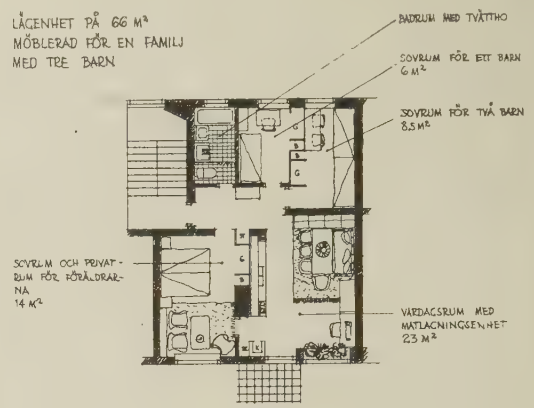

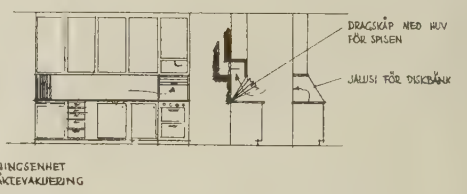

T. v.: Modellfoto »Knas». Lägenhetsplan. Skala 1 : 300.

Prisnämnd: f överlärare Otto E. Andersen, köpman Hugo Anderson, civilingenjör SVR Harry Bernhard, arkitekter SAR Erik Ahlsén och David Helldén samt stadsplanearkitekt Herman Hermansson.

Byggnadskropparna äro i regel i tre våningar av gängse typ. Ett förslag »Tre i ett» visar emellertid en nyhet, en inte ointressant variant av stjärnhuset. Som var att vänta, har det friliggande lamellhuset helt övergivits för gården. Förslagen variera från små helt slutna rektangulära kvarter, där sannolikt mycket av trettiotalets berättigade krav på sol och utblick eftersättes, t. ex. i »Slutet» (Var skall tonvikten ligga?), till stora oskyddade vikar, t. ex. i »Storby-barnby»; från oregelbundna, konstlat lekfulla former, t. ex. i »Du får leka på våran gård», till korrekt kvadratiska, t. ex. i »Knas». Trots mångfalden lämnar pristävlingen icke något övertygande svar på frågan hur gården skall dimensioneras eller utformas, för att den eftersträvade »våran gård»-känslan skall infinna sig. Jag tror att *formgivningen* icke får negligeras. På slätten, där terrängen icke påverkar utformningen, där den mänskliga viljan och fantasien blir den formgivande faktorn, finns väl ingen anledning att frångå den enkla lugna formen. Det förefaller mig som om första pristagarna, trots sin logiska uppläggning, vid detaljutformningen har börjat leka av rädsla för att verka alltför enkelt naturliga. Omges gården av alla förekommande lägenhetstyper, kan det vara konsekvent, att den omges av varierande hustyper. Ansatser i denna riktning finns, exempelvis i »Nytt vin i gamla läglar».

Mot prisnämndens värdesättning av de tre pristagarnas förslag är intet att erinra. Däremot är väl knappast de båda inköpen tillräckligt motiverade. Jag anser nog att mer intressanta och utvecklingsbara förslag bort premieras framför sådana där endast en lägenhetstyp eller utformningen av en allmän byggnad varit av större intresse. Ett förslag som då borde kommit ifråga är motto »Knas», trots att det lider av flera brister än prisnämnden påpekat. De bland dungarna tillfälligt utplacerade kvarteren bilda sålunda icke en arkitektoniskt acceptabel gräns mellan stad och slätt. Genom omstudering av detta parti och en vid detaljbearbetningen sannolikt framvuxen mindre uniform och mer öppen gårdsbildning bleve förslaget enligt min mening värt en större uppmärksamhet.

Bo Fredzell

»One 'pooh' and another».

Huvudentré.

NÅGRA SYNPUNKTER PÅ ENHETSSKOLAN OCH DESS BYGGNADSPROBLEM

(Med anledning av skoltävling i Rättvik)

DK 727.1

Det principbeslut om 9-årig enhetsskola, som fattades av 1950 års riksdag, innebär ett komplex av problem vid bedömandet av en skolas lokalbehov. Detta gäller icke enbart den nuvarande folkskolan utan i lika hög grad realskolor, såsom högre folkskolor — ej att förväxla med folkhögskolor — kommunala mellanskolor, samrealskolor samt realskolestadiet vid de högre allmänna läroverken. I viss grad influeras även gymnasiernas lokalfrågor av den nya skolorganisationen, vilken — kort sagt — innebär, att realskolorna inbyggas inom enhetsskolans ram. Vad detta betyder vid planerandet av nya skolor synnas lokala myndigheter och instanser icke sällan ha rätt oklara begrepp om, vilket medfört, att arkitekttävlingar samt skolprojekt utförda av enskilda arkitekter grundats på felaktiga premisser. Det torde därför vara av viss betydelse, att de arkitekter, som syssla med skolbyggnadsfrågor, icke stå helt främmande för den nya skolorganisationens huvudprinciper samt äro informerade om de statliga myndigheternas behandling av skolbyggnadsfrågorna.

Skoldistrikt, som på några enstaka undantag när är liktydigt med begreppet »kommun», är vad beträffar byggnadsfrågor rörande folkskoleväsendet skyldigt att hos Kungl. Skolöverstyrelsen begära lokalbehovsprövning, när ny skola eller ombyggnad av gammal planeras. Överstyrelsens folkskoleavdelning fastställer därvid ett visst lokalprogram med hänsyn tagen till organisationen av distriktets skolväsende i dess helhet. Härvid ställes numera även en prognos över skolans troliga utveckling, sedan enhetsskolan blivit genomförd. För högre skolor föreligger icke samma behovsprövningsskyldighet, varför organisationsproblemen i allmänhet hittills icke upptagits till behandling förrän i samband med ritningsgranskningen. Härvid har projektens lämplighet med hänsyn till den nya skolorganisationen granskats gemensamt av Kungl. Byggnadsstyrelsen samt överstyrelsens läroverks- och folkskoleavdelningar. I fortsättningen böra dock ritningar icke uppgöras, förrän överstyrelsen fastställt lokalprogrammet.

Den 9-åriga enhetsskolan avses att uppdelas i tre stadier: lågstadiet omfattande klasserna 1—3, mellanstadiet omfattande klasserna 4—6 samt högstadiet omfattande klasserna 7—9, varvid nionde skolåret differentieras med uppdelning i tre linjer: 9 a, 9 y och 9 g. Klass 9 a upptar elever, som ha möjlighet tillgodogöra sig den teoretiska utbildning, som nu i stora drag motsvarar realskoleexamen, medan 9 g rekryteras av elever, som ämna fortsätta sina studier vid 3-årigt gymnasium. Enligt skolkommissionens förslag bör gymnasieklassen anslutas till hemortens skola, men kan förmodas, att denna i stor utsträckning blir överförd till gymnasieinstitutionen. Övriga elever hänvisas till 9 y dvs. yrkesutbildning, som i allmänhet förlägges till olika verksamhetsområden i det praktiska livet eller till yrkesskolor. Särskilda lokaler inom enhetsskolans ram erfordras icke alltid för dessa elever, som uppskattningsvis beräknas komma att uppgå till 50 % av totala antalet.

Försöksundervisning enligt ovanstående organisation pågår för närvarande inom vissa skoldistrikt.

Forts. sid. 82.

Nattperspektiv.

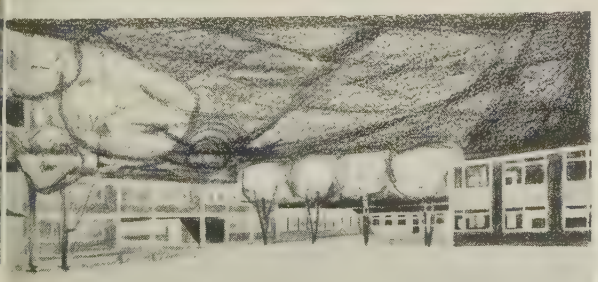

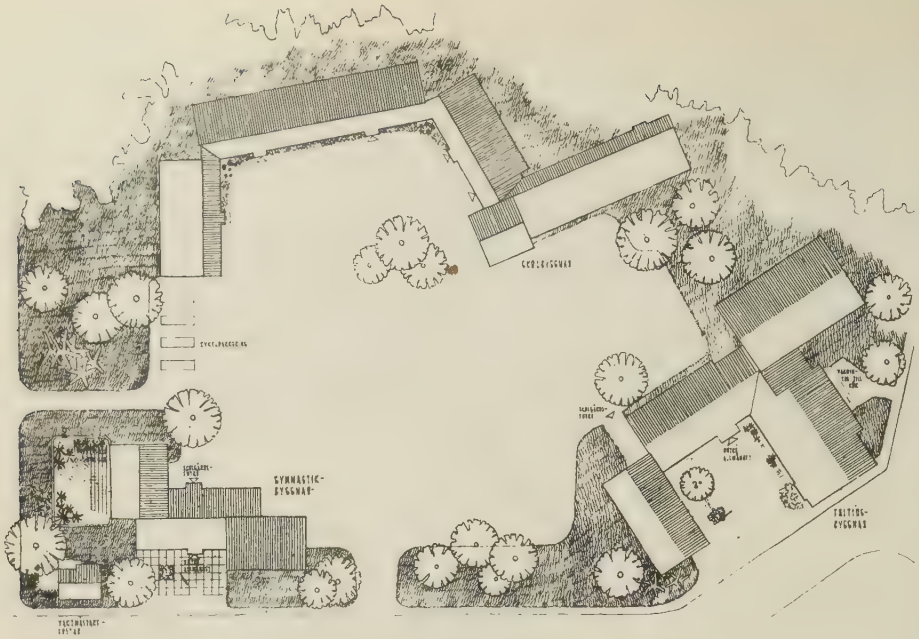

Situationsplan. Skala 1 : 1600.

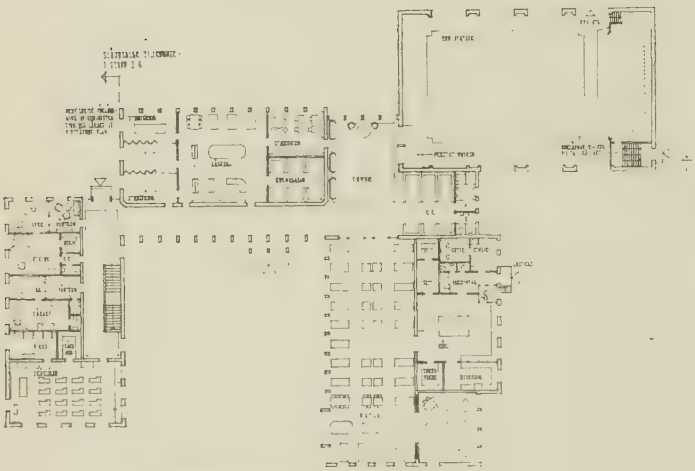

Plan av fritidsbyggnaden.

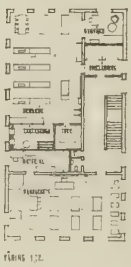

Plan 1 tr.

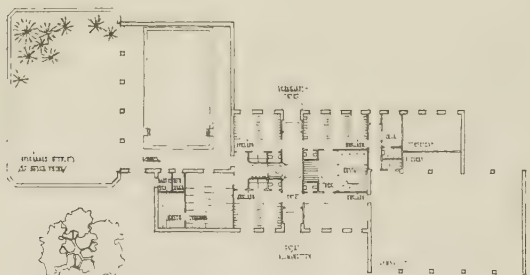

Plan av gymnastik och bad.

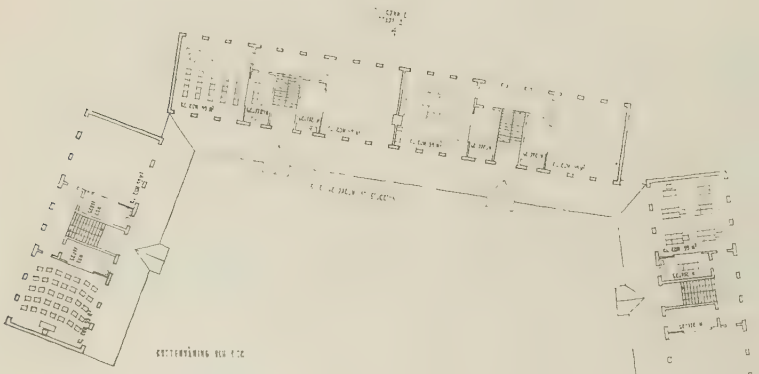

Typplan av skolbyggnaden. Skala 1 : 800.

1:STA PRIS

»Tallarnas barr och björkarnas blad» Av arkitekt SAR Tore Axén, Stockholm.

Utdrag ur beskrivning:

— — —

Kortfattat anger skolkommissionen följande nya huvudmoment i den moderna undervisningen.

»Elevernas skolarbete bör aktiviseras genom självverksamhet.

De teoretiska momenten böra i största möjliga utsträckning sammankopplas med manuellt arbete.

Å ena sidan böra eleverna ges möjlighet till individuella arbetsuppgifter och arbetsmetoder.

Å andra sidan bör samarbete — grupparbete — införas i ökad omfattning. Studier och andra arbetsuppgifter i grupp — teatertablåer, diskussion, sammanträdesförhandlingar — böra odlas».

En ny skolbyggnad bör planeras med sikte på de nya undervisningsmetoderna.

Klassrum

Klassrummet är därvid det viktigaste rummet. Det främsta kravet förutom rymlighet är en belysning, som medger helt fri möblering. Kravet blir *dubbelbelysning* eller annan belysning från flera håll.

— — —

Grupprum

Ett nytt önskemål blir grupprummet (arbetsrummet) i anslutning till klassrummet. (Individuellt arbete och grupparbete skall där försiggå omväxlande).

— — —

Publika lokaler

Lokaler avsedda att brukas jämväl av allmänheten ha sammanförts till en (fritids-) byggnad intill torgplatsen. Därjämte ha gymnastik och bad av samma skäl lagts i anslutning till gatan och därjämte placerats så nära idrottsplatsen som möjligt. — — —

Utbyggnadsetapper

Etapputbyggnader äro angivna på planritningarna. Utbyggnaderna hänföra sig till klara byggnadskroppar utan påbyggnader.

Konferensrum för lärare ha slopats. Vid konferens med allmänheten i den publika byggnaden finnes ju alltid t. ex. studierum lediga och vid samtal med elever i skolbyggnaden kan något grupprum användas.

Prisnämnden:

Ett intressant förslag med centralkapprum anordnat i bottenvåningen vilket kapprum dock är väl litet.

Genom den valda lösningen har korridorerna starkt begränsats.

Klassrummen har försetts med grupprum, vilket författaren tydligen ansett sig kunna motivera genom den ekonomiskt upplagda planlösningen.

Förslaget uppvisar stora lokaler i suterrängvåningen, vilka bättre böra tillvaratagas.

Förslaget inrymmer såväl vad beträffar inre som yttre formgivning stora trevnadsvärden.

Utbyggnadsetapper:

I a
I b
II

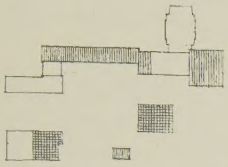

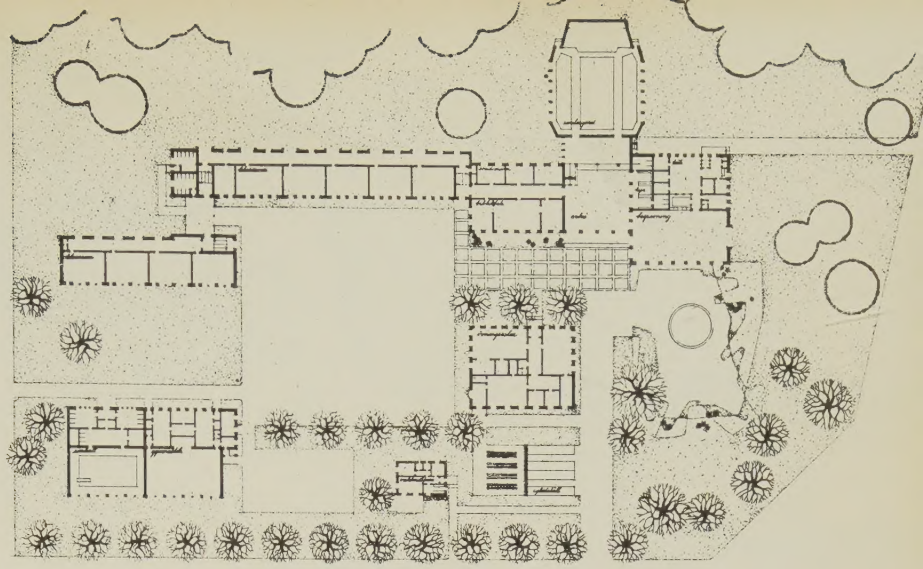

Bottenplan. Skala 1 : 1600.

2:DRA PRIS

»ABC» Av arkitekt SAR Nils-Henrik Winblad von Walter, medhjälpare arkitekt SAR Lars Fries, Stockholm.

Prisnämnden:

Förslaget visar en rätt god gruppering av anläggningen.
Huvudtrappan från entréhallen till övervåningen är arkitektoniskt mindre tillfredsställande.
Förslaget är i övrigt såväl vad beträffar planlösning som yttre utformning förtjänstfullt bl. a. genom en väl avvägd koncentration.

Fasad. Till vänster bespisning och till höger samlingslokal. Skala 1 : 800.

Gårdsfasad mot öster. Skala 1 : 2000.

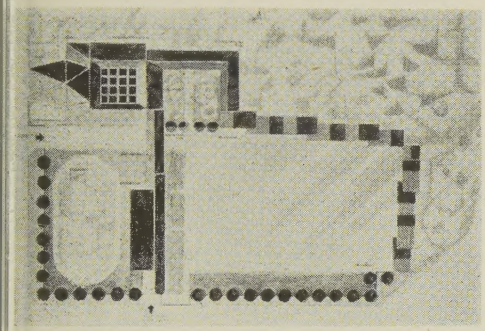

Situationsplan. Skala 1 : 4000. Se f. ö. sid. 79.

INKÖP

»One 'pooh' and another» Av arkitekt SAR Torgny Gynnerstedt, Lund.

Prisnämnden:

Förslaget uppvisar en omväxlande och intressant gruppering.
Genom förskjutning av klassrum tillskapas emellertid vissa ogynnsamma belysningsförhållanden.
Förslaget bör betraktas som ett försök att tillföra nya synpunkter till lösandet av dagens skolbyggnadsfråga även om förslagsställaren icke bemästrat alla problem av skolteknisk och organisatorisk art.

Nedan: »Rötter i Rättvik».
Situationsplan. Skala 1 : 1600.

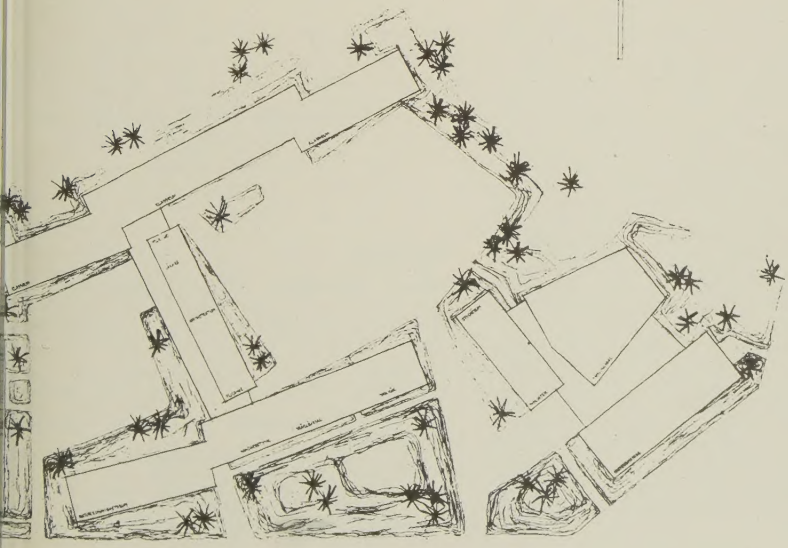

3:DJE PRIS

»Rötter i Rättvik» Av arkitekt SAR Bengt-S. Carlberg, Bromma.

Prisnämnden:

Anläggningens gruppering och utformning i stort är god.
Den byggnadskropp som inrymmer lokal för naturkunnighetsrum m. m. har förlagts väl nära Centralgatan. En viss ökad koncentration med minskade inre kommunikationsleder torde kunna vinnas i de byggnadskroppar, som inrymmer olika specialrum och övningssalar utan att förslagets huvudförtjänster äventyras.
Anläggningens yttre utformning är god.
Etappindelningen är icke fullt klart redovisad.

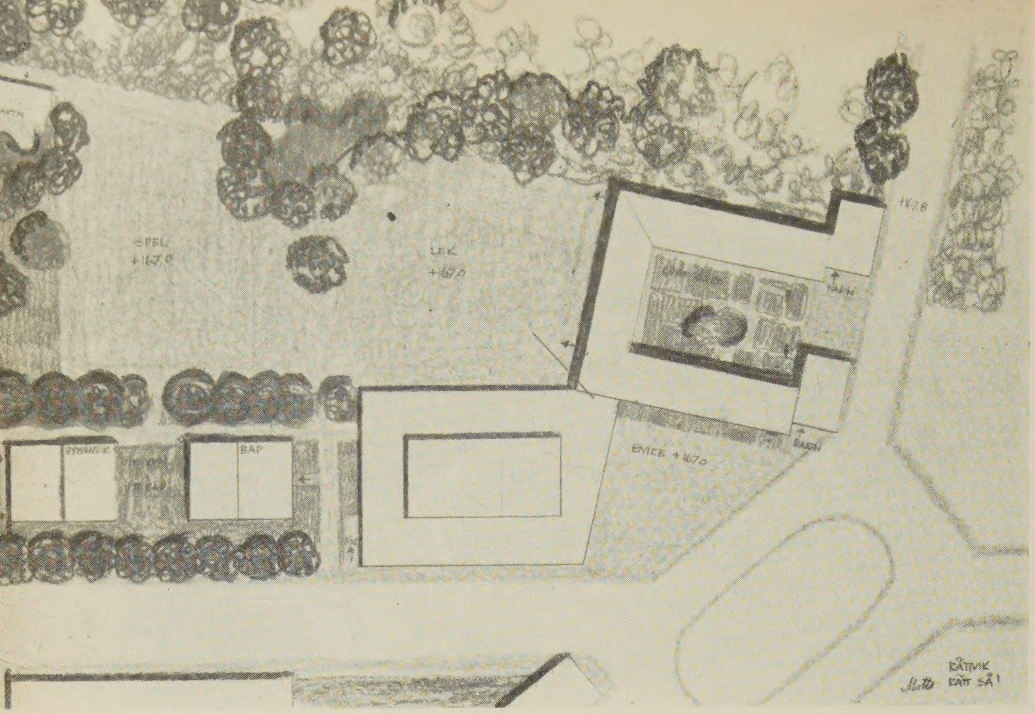

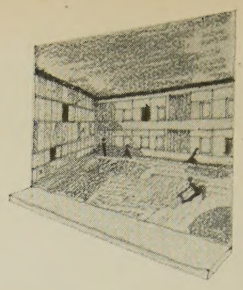

Perspektiv mot lugna gården.
T. v.: Situationsplan. Skala 1 : 1600.

Prisnämnden:

Ur organisatorisk synpunkt ett bra förslag. Författaren har eftersträvat lekområdets anslutning till omgivande park, vilket kan ge vissa trevnadsvärden. Anläggningen torde vinna på en förskjutning mot nordväst med något ökat avstånd till angränsande gator.

Naturkunnighetsrummen äro förlagda på stort avstånd från varandra, vilket är skoltekniskt mindre lämpligt.

Dagerbelysningen i det inre klassrummet i norra klassrumslängans bottenvåning är icke helt tillfredsställande.

Det föreslagna utbyggandet i skilda etapper kan godtagas.

INKÖP

»Rättvik — Rätt så» Av arkitekt SAR Bengt Åkerman †, Philadelphia, USA.

Prisnämnden: länsarkitekt Nils Brimer, arkitekt SAR Sture Frölén, rektor Ragnar Heurlin, överlärare Folke Mårtensson samt generaldirektör Gunnar Wejke.

Erfarenheterna från denna synas peka mot en differentiering på ett tidigare stadium.

En förutsättning för genomförandet av enhetsskolan är den från den 1 januari detta år verkställda kommunsammanslagningen. Kommun med omkring 3 000 invånare beräknas kunna bilda ett godtagbart underlag för en centralskola med högstadium. Kommuner med lägre invånarantal bliva nödsakade att för lösandet av sina skolproblem samarbeta med intilliggande kommuner.

För landskommunernas del innebär enhetsskoleprincipen, att tvenne typer av skolanläggningar skapas, nämligen centralskolor och bygdeskolor. Centralskolan omfattar som regel enhetsskolans samtliga tre stadier, varvid låg- och mellanstadiet dimensioneras med hänsyn till centralortens och dess närmaste omgivnings behov, medan högstadiet rekryteras även från kringliggande bygdeskolor, vilka senare avses endast för låg- och mellanstadierna.

Under den långa tid, som troligen kommer att förflyta, innan enhetsskolan blir genomförd och realskoleorganisationen avvecklats, uppstå ofrånkomligt vissa mycket svårbemästrade lokalproblem. Realskolorna på mindre orter bygga för närvarande på ett befolkningsunderlag omfattande ett flertal skoldistrikt, medan högstadiet inom enhetsskolan fördelas på i stort sett varje skoldistrikt. Utbyggnad av befintliga realskolor på grund av akut lokalbrist kan därför icke komma till stånd, därest icke samtidigt ett lokalbehov för den framtida enhetsskolan blir tillgodosett.

Curt Björklund

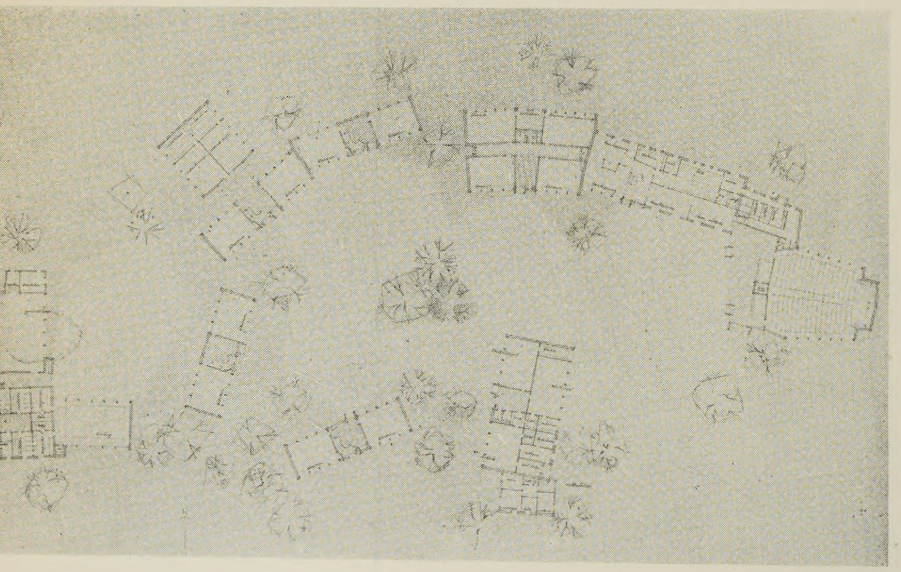

INKÖP

»Jag gömmer mig i skogen» Av arkitekt SAR Edvin Bergenudd, medarbetare arkitekt Hans Georg Egli, Skellefteå.

Prisnämnden:

Förslaget är mycket intressant och skickligt utformat.

Vissa byggnadskroppar ha fått väl tillfälliga rumsformer.

Den södra klassrumsbyggnadens förläggning är ej övertygande.

Alternativförslaget innehåller intet egentligt nytt utöver huvudförslaget. Klassrummens form är här ur skolsynpunkt mindre tillfredsställande.

Situationsplan. Skala 1 : 1600.
Nedan: Fasadstudie.

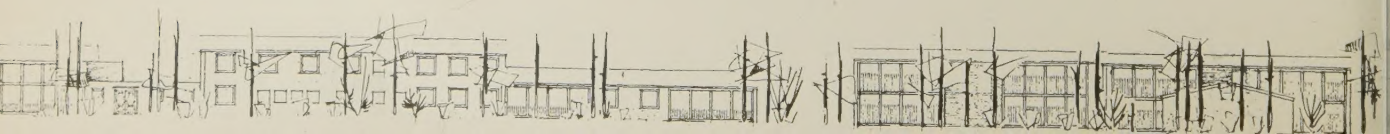

TVÅ INLÄGG med anledning av Lennart Holms artikel »TVÅ ÄMBETSBYGGNADER»[1])

DK 72.072.3:725.121(487.1)

Lennart Holm har talat ur skägget om två ämbetsyggnader och gjort det så att det hörs. Det är skönt, är någon har ambition att tala ut i stället för att som ånga andra bara tissla i buskagen. Men vilket tal! Till st backar Holm också halvvägs ut igen. Det hela var nget angrepp, säger han, bara en deklaration av olust ärför att de värderingar utifrån vilka han valde sitt rke inte längre förefaller honom giltiga.

Varför denna »blygsamma» sorti? En förstasidesartiel i Byggmästaren kan inte vara platsen att ventilera ent personliga problem. Holms inlägg har intresse och ärde just som angrepp mot idéer och tendenser i dagens rkitektur. Det är som sådant jag har läst det och frågat edaktören om det finns plats för invändningar. Angrepets form bortser jag från.

Schmalensees kanslihusannex betecknar Holm som den enaste länken i en kedja av organisatoriska, kulturistoriska och estetiska misstag som heter Riksdagshuset, Riksbanken och Kanslihuset, kanske även Operan, Skaninaviska Banken och varför inte, sett ur stadspietetens ynpunkt Slottet. Vad är det? Är det något organisatoriskt eller kuturhistoriskt fel att förlägga den i egentlig nening centrala statsförvaltningen till denna del av staen? Inte såvitt jag förstår. Tvärtom! Man kan väl förtsätta att decentraliseringsentusiasterna ändå inte vill osätta Kungl. Maj:t på Solliden, förlägga hans kansli ill Karlstad, första kammaren till Haparanda och den olkvalda till Ystad. Här i centrala Stockholm ligger ckså så många grenar av förvaltningen att en förflyttning till andra ställen måste vara en svår och långsam rocess praktiskt sett och just kulturhistoriskt och känslomässigt skulle en förflyttning verka nedbrytande. Detta r platsen till vilken det svenska statsstyret bör stråla amman. Anmärkningar kan väl egentligen bara riktas ot själva utformningen av de byggnader, som staten ppfört i denna del av huvudstaden.

Slottet, Operan och Riksdagshuset-Riksbanken är alla xponenter för sin tid och var för sig kan de nog inte ägas vara dåliga exempel på sin sort. Tessin, Anderberg ch Aron Johansson försökte först och främst hävda sin gen och sin tids mentalitet medan hänsynen till omgivingen och de traditionella värden, som den representeade, sköts i bakgrunden. Såtillvida handlade de i den nda Holm tycks efterlysa. Clason-Gahn på sin tid och u Schmalensee har väl i viss mån försökt följa en ana linje i kanslihusbyggena. De har först och främst relat bevara en del av karaktären hos den miljö som unnits på platsen.

Detta är alltså två motstridande principer. Vill någon äga att en av dem alltid är den rätta? Ibland är det väl en ena ibland den andra. Ibland är den gamla miljön relativt betydelselös och då är resultatet av en byggnaion helt och hållet beroende av vår egen prestation. Men bland finnes där exempelvis en vacker natur, som är ärd att ta hänsyn till och ibland är det lämningar av n kultur, som är värdefull för oss. Bör man inte då unna underordna både byggnaden och sina personliga spirationer under denna yttre omgivning?

Gamla Sta'n är nu en lika unik som värdefull kulturlämning. För mig är det självklart att den borde bevaras. Vi har fria händer att släppa oss lösa med det vi kan prestera av nytt och »bättre» på kvadratmil efter kvadratmil runt om i staden och bland annat bara några hundratal meter från Gamla Sta'n, på Nedre Norrmalm. Där får denna eller nästa generation visa vad man verkligen går för. Men i Gamla Sta'n? Där borde man kunna gå in för att bevara och restaurera och använda så mycket som möjligt av de gamla byggnaderna och därnäst att i den nybebyggelse som kan bli nödvändig anpassa sig och underordna sig till den äldre. En sådan anpassning måste först och främst ske i skala och material. Den behöver därför naturligtvis inte vara en ren kopiering eller en kulissarkitektur. Mer än så, den bör inte vara det! Men det är givet att den arkitekt, som finner den ursprungliga miljön på platsen så värdefull och stimulerande att han underordnar sig den, han måste förstå så mycket av den och känna så mycket för den att han också kan tänkas vilja arbeta med arkitektoniska motiv ur denna miljö, så länge dessa motiv är naturliga i vår tids byggnadssätt. Och dit hör ju trots allt fortfarande tegel- och putsarkitektur. Schmalensee har varit en av de främsta nyskaparna i vår arkitektur. Ljuset från Lumafabriken vittnar dagligen om det. Men det är för mig ingenting konstigt i att denne nyskapare både kan visa hänsyn och med glädje använda gamla uttryckssätt. Det är ingenting konstigt, men märkligt. Märkligt därför att en sådan sinnets frihet och vidd är sällsynt.

Lika viktigt som det är för Gamla Sta'n att dess arkitektoniska karaktär bevaras, lika viktigt är det att husen blir praktiskt användbara, så att de kan få ett levande innehåll. De senaste årtiondenas saneringar där visar ju att man kan hålla denna stadsdel levande i sin gamla form. Det kan också erinras om att Holm själv betecknat kanslihusannexets lösning som »enkel och effektiv».

Det förefaller mig att vara en skicklig insats att ha kunnat bevara så mycket av den gamla bebyggelsen och ansluta den till det nya kanslihuset i de former som skett. Fasaden mot Myntgatan tycker jag personligen inte är lyckad, men gård och gränder flyter bra ihop. Proportionerna verkar där behagliga för mig. Jag fattar inte att man kan undgå att stimuleras av ett sådant perspektiv in över gården som det på sid. 471 i Byggmästaren, förutsatt att man vid anblicken över huvud taget intresserar sig för proportionerna, volymerna och linjespelen och inte fäller ner en andlig järnridå, som jag är rädd att Holm gjort, därför att man råkat i full affekt inför det faktum att vi nådens år 1950 ännu arbetar med puts och tegel och gamla träfönster.

Schmalensee är mer värd tack och beundran än att man begråter hans prestation som nästan outhärdlig att tänka på för den som valt arkitektyrket.

Men fasaden mot Myntgatan är som sagt svår att svälja. Intentionerna, av de tidigare förslagen att döma, har varit bättre än det slutliga resultatet. Fasaden är för stor och hel, främmande just för Gamla Sta'ns skala. Här skulle man nog också ha kunnat nå långt bättre resultat med en stilbrytning och rent moderna uttrycksmedel. Men det största felet ligger här hos stadsplanen, som breddat Myntgatan på ett sätt som strider fullständigt mot stadsmiljön och nu inte ens är nödvändig ur trafiksynpunkt. Här har Schmalensee och hans hus blivit oskyldiga offer i den långa kampen om Sveavägens neddragning till Gustaf Adolfs Torg.

Men ämbetshuset vid Västerbron då? Ja, där är Holms reaktion lättbegriplig och hans känslor sympatiska, om inte just hans språk är det.

Reaktionerna inför ett hus föreställer jag mig som ganska dubbelbottnade. Det är både en primitiv upplevelse av rytm, proportioner och färger och en andlig upplevelse av ett arkitektoniskt språk, som talar till oss i symboler. Det är symboler som kan uttrycka konstruktioner och märkliga tekniska sammanhang men det är också viktigare symboler som kan tala om mänskliga sammanhang, väcka associationer som föra våra tankar tillbaka till den värld av idéer och erfarenheter som ligger i oss, tankar som därmed väcker våra känslor till liv och göra

[1]) Byggmästaren nr 26, 1951.

oss positiva eller negativa, lyfter oss eller trycker ner oss. Denna dubbla ström av påverkan som dels riktar sig mot primitiva och fundamentala element i oss och dels till kulturpåbyggnaden i vårt själsliv kan exempelvis göra upplevelsen av en byggnad ganska lik den splittrade upplevelsen av en människa med en vacker kropp, men en mindre vacker själ. Eller tvärs om.

Inför ämbetsbyggnaden vid Västerbron har jag själv knappast upplevt den primitiva glädjen av vackra proportioner eller funnit något rikt symbolernas språk. Holm pekar obarmhärtigt på stenarbetena i träformer och nazimonumentalitet i detaljer. Men man kan samtidigt i byggnadsmassornas fördelning och proportionering utläsa en önskan att åt denna väldiga ämbetsbyggnad inte ge den förkrossande tyngd och skrämmande överhöghet som varit självklar i tredje riket — och på många andra ställen än i dag. Jag har från början helt oreflekterat varit glad åt det.

Holm kommer en att tänka på att många av oss måtte bära på djupa personliga konflikter som tar sig uttryck i aggression mot vårt kulturarv. Man tål inte att påminnas om det och se det fortleva i vissa former och vanor. Det skall absolut vara något nytt. En gård kan troligen utan risk beläggas med cementplattor, asfalt eller klinker, kanske grus. Men om ett parti skulle råka bli belagt med kullersten då tar det futt i den psykiska krutdurken.

Det gamla skall naturligtvis rymma fältet. Men det behöver inte gå utan att vi tagit vara på det värdefulla i det och kan föra det livskraftiga i traditionen vidare. Och vi borde kunna lära och låna från alla håll och alla tider. Det kritiska i dagens situation är inte att det gamla ännu lever kvar mitt i bland oss, här och var, utan att vi tycks sakna klara mål och ideal att gestalta, då livet ger oss tillfälle att uttrycka oss själva.

Stockholm 5/2 1952 *Sune Lindström*

*

Med anledning av den redaktionella presentationen av ämbetsbyggnaderna i Byggmästarens nr 26 årgång 1951 ber jag att få lägga fram några reflexioner och vore tacksam om tidskriften ville publicera dem i textavdelningen.

Förr var det ju inte sällsynt när betydande nybyggen publicerades att arkitekten lagerkransades av en kollega — gärna med en kritisk tagg. Under senare år har det varit vanligare att bilderna åtföljts endast av några tekniska data utan kritiskt ställningstagande. Mer av saklig kritik och debatt är nog en allmän önskan.

Efter redaktionens bravad med nr 26 har man anledning att framhålla det, och framförallt har man anledning att understryka att det är saklig kritik man vill ha i Byggmästaren, inte ovettiga utbrott av den art som den på ledande plats malplacerade artikeln av Lennart Holm bjuder i övermått.

Dess inledande rader är skicklig prosakonst. Ett par avbrutna, krampaktiga meningar förmedlar intrycket av det affekttillstånd varunder de skrivits. Men saklig kritik bör inte utövas under affekt såsom fortsättningen visar. Den består till stor del av obevisade påståenden, tvärsäkra förmodanden och rent nonsens. När författaren någon gång fäster blicken vid en detalj kan det låta så här: » Som det kanske mest artificiella vill jag peka på kullerstensgården, där gruset ersatts med betong.» Stensättning är väl artificiell vare sig den görs i bruk eller grus. Byggnadskonst överhuvudtaget är något artificiellt. Man kan också säga: I vårt land ersättes sättbruket ofta med grus. Vad är det för upprörande i det?

»Arkitekturen», säger Holm, »har ännu ej försetts med sådana psykoanalytiska instrument som litteraturen och bildkonsten bearbetats med.» Det generar honom föga. Det finns ju grova tillhyggen med vilka man istället kan bearbeta arkitekten. *Åthävor, förkonstling, klåfingrighet, inre osäkerhet, språklig brist, förlorad kontakt med människorna, prålighet, inre fattigdom, tarvligt, fult* — detta är plock från bara några rader.

Man skall vara bra ointresserad av sin uppgift som kritiker när man kan nöja sig med att säga: »Ödeens ämbetsbyggnad vid Västerbroplan erbjuder ur organisationssynpunkt intet av intresse.» Eller: »Säkerligen (sic) är grupperingen liksom hela byggnadsbehandlingen mer avhängig av motiviska synpunkter...» Man måste verkligen avundas Holm att han utan spår av saklig undersökning kan vara så säker. Det *kan* vara genialitet; men då Ahlsénarnas projekt i Folksamtävlingen tas fram som slagträ (man kan inte säga jämförelse) undrar man om det inte snarare är den säkerhet som beror av bristande eftertanke. Två företag av helt olika struktur och med olika arbetsformer kanske behöver olika byggnader; det är rent av möjligt att det förelegat två olika byggnadsprogram, för att inte tala om Kungl. Maj:ts direktiv.

Den ekonomiska bedömningen har följande lättvindiga form: »Jag vill inte motivera min avsmak för denna anläggning med ekonomiska argument, men man har anledning undra om inte statens byggnadsmedel varit väl rikligt tilltagna denna gång.» Härtill skulle många, många reflexioner kunna knytas, men jag vill nöja mig med att rekommendera redaktionen att i nästa prenumerationsanmälan anföra stycket som exempel på hur en byggnadskostnadsfråga kan behandlas i Byggmästaren. — Eller är det bara en förklädd stil-, eller låt oss föralldel säga attityd — fråga?

Holm slutar sin artikel med att omtala att den endast vill beskriva »den olust, som väcks när man (han) upplever att de värderingar utifrån vilka man (han) valdt sitt yrke inte längre äro giltiga.» Vilka värderingarna äro lämnas vi okunniga om; likaså varför de upphört att gälla; eller om de någonsin gällt. Saklighet och anständighet tycks i alla fall ha värderats lågt eller devalverats.

Så mycket saklighet som kunde ha rymts inom det koketta vinjetten skulle läsarna ha uppskattat. Holms reaktioner är naturligtvis också intressanta (kanske förtjänta av att bearbetas med psykoanalytiska instrument) och indignation kan vara en härlig sak... Att en ämbetsman skulle springa ifrån sitt attribut — portföljen med smörgåsarna — är föga troligt. Att Holm sprungit ifrån handlingarna i målet när han skrek ut sina anklagelser är tydligt, vinjetten förutan.

Oräddhet är kanske Lennart Holms attribut. En kritiker behöver även andra, och kanske har Holm dem i portföljen, dit han i den fackliga kritikens intresse bör stoppa sin lust att utställa alltför jag-betonade reaktioner.

Byggmästarens beryktade nummer med dödskallen — det som slog ihjäl den svaga idédebatten — betecknade en lågpunkt — hittills. Skall nr 26 vara ett försök att väcka debatten till liv?

Debatt är slagsmål, må så vara. Men, redaktören, s[illegible] rent! Lägg bort sandpåsen och använd det sakliga resonemanget, ett låt vara enkelt instrument som trots allt fortfarande står arkitekturkritikern till buds. En dålig byggnad behöver inte angripas med andra medel för att smulas sönder. En god byggnad tål även sådana åverkan. Och det finns många som i motsats till Holm tror att ärlighet i sak och uttryck fortfarande är fundament på vilka resonemang kan byggas.

Studera SAR:s hederskodex jämte Ärlands lärodikt: »Betänk, Du som sysslar...!»

Stockholm den 9/2 1952. *Sven Ivar Lind[illegible]*